

1. OTSUS

Lähtuvalt aktsiaselts Generaator esitatud taotlusest, võttes aluseks veeseaduse § 192 lg 1 ja lg 3 p 8, looduskaitseaduse § 32 lg 2 ja § 51 lg 1, keskkonnaseadustiku üldosa seaduse § 52 lg 1 p 4 ja p 6 **otsustan:**

1.1 Keelduda veelo andmisest aktsiaseltsile Generaator (registrikood 10039457, aadress Põlva maakond, Põlva vald, Peri küla, Mõisa tee 11, 63218) Ahja jõe paisutamiseks, ning hüdroenergia kasutamiseks Põlvamaal, Põlva valla Kiidjärve külas Ahja jõel asuvas Saesaare paisul Saesaare Elektriijaam kinnistul (katastritunnus 87202:002:1072, registriora nr 1296338).

1.2 Korraldus jõustub selle teatavaks tegemisest aktsiaseltsile Generaator.

2. ASJAOLUD

2.1 Aktsiaselts Generaator (registrikood 10039457, aadress Põlva maakond, Põlva vald, Peri küla, Mõisa tee 11, 63218, edaspidi *ettevõtte*) esitas 16.09.2015 Keskkonnaametile vee erikasutuse keskkonnaloa taotluse (registreeritud Keskkonnaameti dokumendihaldussüsteemis 17.09.2015 nr PVV 7-6/15/18732-5 all) Ahja jõe paisutamiseks ning hüdroenergia kasutamiseks Põlvamaal, Vastse-Kuuste valla Kiidjärve külas Ahja jõel asuvas Saesaare paisul Saesaare Elektriijaam kinnistul (katastritunnus 87202:002:1072, registriora nr 1296338).

2.2 Keskkonnaamet võttis taotluse menetlusse 15.10.2015 kirjaga nr PVV 7-6/15/18732-6. Taotluse esitamise ajal oli pooleli Saesaare elektriijaama kinnistute ja nende lähiala detailplaneeringu keskkonnamõju strateegiline hindamine (KSH) ning kõik vee erikasutusloa taotlemiseks vajalik teave polnud veel koondatud (sh uuringud, KSH aruanne). Kuna puudused ei takistanud ega raskendanud taotluse menetlusse võtmist, tegi Keskkonnaamet sisulise otsuse menetlusse võtmise kohta puudustega taotluse alusel. Täiendav lisateave tuli aktsiaseltsil Generaator esitada peale KSH aruande heakskiitmist.

2.3 Saesaare Elektriijaama kinnistute ja nende lähiala detailplaneering algatati Vastse-Kuuste Vallavolikogu 29.03.2012 otsusega nr 7 „Kiidjärve küla Saesaare Elektriijaama ja Taevaskoja küla Saesaare elektriijaama kinnistute ja lähiala detailplaneeringu algatamine“ ja Põlva Vallavalitsuse 24.07.2012 korraldusega nr 182-k „Detailplaneeringu algatamine, koostamise korraldamine ja finantseerimise õiguse andmine ning keskkonnamõju strateegilise hindamise algatamata jätmine“. Detailplaneeringu ja detailplaneeringuga kavandatava tegevuse KSH algatati Vastse-Kuuste Vallavalitsuse 02.04.2012 korraldusega nr 46 „Vastse-Kuuste vallas Kiidjärve külas ja Põlva vallas Taevaskoja külas Saesaare Elektriijaama kinnistute ning nende lähiala detailplaneeringu ja detailplaneeringuga kavandatava tegevuse keskkonnamõju strateegilise hindamise algatamine“. Põlva Vallavalitsus KSH-d täiendavalt ei algatanud, viidates Vastse-Kuuste Vallavalitsuse 02.04.2012 korraldusele nr 46.

- 2.4 Keskkonnaamet on jätnud Saesaare elektrijaama kinnistute ja nende lähiala detailplaneeringu kooskõlastamata 10.12.2014 kirjaga nr PVV 6-5/14/9812-19, 18.12.2020 kirjaga nr 6-2/20/955-6 ning 18.06.2021 kirjaga nr 6-5/21/11390-2. Ettevõtte vaidlustas Keskkonnaameti 18.06.2021 kirja kohtus, kohtumenetlus (haldusasi nr 3-21-2290) on pooleli.
- 2.5 Riigimetsa Majandamise Keskus esitas 09.02.2015 kirjaga nr 3-1.1/19 (registreeritud Keskkonnaameti dokumendihaldussüsteemis 09.02.2015 nr PVV 6-5/14/9812-20) Saesaare paisutuse likvideerimise teatise (katastriüksusel 87202:002:1025, registriosa nr 2648438).
- 2.6 Keskkonnaamet algatas 19.02.2015 kirjaga nr PVV 6-5/14/9812-22 Saesaare paisutuse likvideerimise teatise keskkonnamõju hindamise (edaspidi *KMH*).
- 2.7 Keskkonnaamet kiitis *KMH* aruande heaks 05.08.2016 kirjaga nr 6-3/16/246-48.
- 2.8 Ettevõtte esitas 15.03.2017 kirjaga nr 4 dokumendid loa menetlusse (osaliselt maaomanike nõusolekud Haavaniidu (87202:002:0312), Jõekääru (87202:002:0958), Kalda (87202:002:0730), Kaldaosa (87202:002:0067), Kaldametsa (87202:002:0931), Tiku (87202:002:0930) ja selgitustaotluse (registreeritud Keskkonnaameti dokumendihaldussüsteemis *KIRKE* (edaspidi *DHS KIRKE*) 20.12.2017 nr 14-6/17/3750-4).
- 2.9 Keskkonnaamet vastas selgitustaotlusele 22.03.2017 kirjaga nr 14-6/17/3750-2.
- 2.10 Ettevõtte esitas 24.07.2017 kirjaga nr 15/2017 Kassioru (87202:002:0971), Kure (87202:002:0393), Sauna (87202:002:0991), Tööstuse (87202:002:0066), Kiidjärve metskond 31 (87202:002:1025), Kiidjärve metskond 27 (87202:002:1024), Kiidjärve looduskeskus (87202:002:1028), Kiidjärve metskond 26 (87202:002:0087) omanike/valdajate nõusolekud (registreeritud *DHS* –s *KIRKE* 24.07.2017 nr 14-6/17/3750-3).
- 2.11 Ettevõtte esitas 20.12.2017 kirjaga nr 21/2017 (registreeritud *DHS* –s *KIRKE* 20.12.2017 nr 14-6/17/3750-4) dokumendid loa menetlusse, sh Ökoloogilis-majandusliku analüüsi (Peipsi Koostöö Keskus, Aija Kosk, 2017) (vt p 3.2.6).
- 2.12 Ettevõtte esitas 12.12.2018 kirjaga nr 7/2018 (registreeritud *DHS* –s *KIRKE* 12.12.2018 nr 14-6/18/20177) Tammioru (87202:002:0969), Kaarlioru (87202:002:1001) ja Kassimäe (87202:002:1019) kinnistute omanike nõusolekud.
- 2.13 Ettevõtte esitas 30.07.2021 kirjaga nr 13/2021 dokumendid (sh osaliselt maaomanike nõusolekud) loa menetlusse (registreeritud keskkonnaotsuste infosüsteemis *KOTKAS* (edaspidi *DHS* –s *KOTKAS*) 02.08.2021 nr DM-115722-2), sealhulgas alternatiivsed ettepanekud Veeseaduse § 192 lg 2 kohase erandi tegemiseks VeeS § 190 lg 4 nimetatud maaomaniku nõusolekuta, kui veekogu paisutamiseks esineb ülekaalukas avalik huvi.
- 2.14 Kinnistu aadressiga Sauna (87202:002:0991) omanik on võtnud tagasi oma 28.04.2017 antud kirjaliku nõusoleku (registreeritud *DHS* –s *KOTKAS* 03.08.2021 nr DM-115722-3).
- 2.15 Ettevõtte esitas 01.11.2021 kirjaga (registreeritud *DHS* –s *KOTKAS* 02.11.2021 nr DM-116687-14) dokumendid loa menetlusse (vt p 3.2),
- 2.16 Keskkonnaamet edastas selgitused ettevõttele 30.11.2021 kirjaga nr DM-116687-15 (vt p 3.2).

- 2.17 Ettevõtte omab Keskkonnaameti poolt 15.11.2010 korraldusega nr PVV 1-15/331 antud keskkonnaluba nr L.VV/300535 veekogu paisutamiseks ja hüdroenergia kasutamiseks Põlvamaal, Ahja jõel asuvas Saesaare hüdrojaamas.
- 2.18 Keskkonnaamet pikendas 16.10.2015. a korraldusega nr PVV 1-15/15/319 loa nr L.VV/300535 ja loa nr L.VV/321745 kehtivust ning RMK teatise menetlust kuni 14.06.2017.
- 2.19 Keskkonnaamet pikendas 07.06.2017 korraldusega nr 1-3/17/1503 loa nr L.VV/300535 ja loa nr L.VV/321745 kehtivust ning RMK teatise menetlust kuni 14.06.2018.
- 2.20 Keskkonnaamet pikendas 14.06.2018 korraldusega nr 1-3/18/1647 loa nr L.VV/300535 ja loa nr L.VV/321745 kehtivust ning RMK teatise menetlust kuni 14.06.2020.
- 2.21 Keskkonnaamet pikendas 23.04.2020 korraldusega nr DM-109236-2 loa nr L.VV/300535 ja loa nr L.VV/321745 kehtivust ning RMK teatise menetlust kuni 04.01.2021.
- 2.22 Keskkonnaamet pikendas 15.12.2020 korraldusega nr DM-112541-1 loa nr L.VV/300535 ja loa nr L.VV/321745 kehtivust ning RMK teatise menetlust kuni 01.06.2021.
- 2.23 Keskkonnaamet pikendas 31.05.2021 korraldusega nr DM-115722-1 loa nr L.VV/300535 ja loa nr L.VV/321745 kehtivust ning RMK teatise menetlust kuni 01.10.2021.
- 2.24 Keskkonnaamet pikendas 30.09.2021 korraldusega nr DM-116687-10 loa nr L.VV/300535 ja loa nr L.VV/321745 kehtivust ning RMK teatise menetlust kuni 31.12.2021.

Saesaare paisu üldiseloomustus

Saesaare pais asub Ahja jõel, Põlva maakonnas Põlva valla, Kiidjärve ja Taevaskoja külade territooriumil paiknevate Saesaare Elektriijaama kinnistud (kü-d 87202:002:1072 ja 61901:001:1342; 100% tootmismaad) ning nende lähiala (Kiidjärve metskond nr 31 ja 9 (kü-d 87202:002:1025 ja 61901:001:1082); maatulundusmaad).

Saesaare hüdroelektriijaam ning sellega seotud hüdrotehnilised rajatised ehitati 1950-ndate aastate alguses. 1950-51. a talvel alustati metsa raiumisega jõelammil, peamised ehitustööd toimusid 1952. aastal, veehoidla paisutati üles ning elektriijaam alustas tööd 1953. aastal.

Saesaare hüdro sõlme moodustab pinnaspaisuna rajatud u 100 m pikkune ja 10 m kõrgune pais, mille ette on moodustunud Saesaare veehoidla, paisutuskõrgus 7,65 m.¹ Normaalpaisutuskõrguseks on 48,05 m abs (BK77). Jõujaama pealevool on lahendatud kahe 60 m pikkuse ja 1 m läbimõõduga pealevoolutoru abil. Äravooluks on rajatud u 80

¹ Eesti Veeprojekt OÜ, Projekteerimisbüroo Maa ja Vesi OÜ, Inseneribüroo Urmas Nugin OÜ, Piiber Projekt OÜ, Projektbüroo Koda OÜ, Maves AS, Kobras AS, Merin OÜ, Ökokonsult OÜ, 2012. Tõkestusrajatiste inventariseerimine vooluveekogudel kalade rändetingimuste parandamiseks, Hange II.

m pikkune äravoolukanal, äravoolutingimuste parandamiseks süvendati ja puhastati kividest ka enam allavoolu jäävat jõesängi. Ülevoolupaisu alumise osa moodustab u 1 m paksuse betoonkihiga kaetud pinnas, ülemise osa aga eemaldatavad varjad.. Sellisest konstruktsioonilisest lahendusest tulenevalt ei ole paisu võimalik täielikult avada, varjade eemaldamisel säilib u 5 m paisutus (veetaset ei saa alandada allapoole taset 45,0 m). Paisule on liigveelasuks rajatud betoonist eriprofiil ülevool, mis jaguneb varjapaaside tulemusena 4 avaks. Ülevoolu ava pikkus on 8,00 m, millest reguleeritavate avade kogulaius on 7,65 m. Varjade eemaldamine ja seega veetaseme reguleerimine toimub käsitsi.

Saesaare hüdroelektrijaam on rajatud nn paisutaguse jõujaamana. Jõujaamas on 4 generaatorit (2 vana ning 2 uut), kuid reaalselt on neist korraga kasutuses 2 seadet. Kui kasutatakse uusi generaatoreid on jaama maksimaalne võimsus 2 x 97 kW, vanade generaatorite puhul 2x90 kW².

Üle regulaatori on rajatud sild, mille kaudu toimub nii jõujaama hooldus kui võimaldab nii kohalikele elanikele kui ala külastajatele üle jõe pääsu.

Paisu haldamisega seotult on Keskkonnaameti poolt antud keskkonnalaad Ahja jõe paisutamiseks RMK-le (loa nr L.VV/321745, kehtivusega kuni 31.12.2021) ning aktsiaselts Generaator luba Ahja jõe paisutamiseks ning hüdroenergia kasutamiseks samuti kehtivusega kuni 31.12.2021 (luba nr L.VV/300535).

3. KAALUTLUSED

3.1 Varasemad keskkonnamõju hindamised

3.1.1 Saesaare Elektrijaama kinnistute ja nende lähiala detailplaneeringu keskkonnamõju strateegilise hindamine (edaspidi *DP KSH*).

DP KSH esimese etapi³ käigus hinnati erinevaid alternatiivseid lahendusi: 1. tegevusvariantide koondnimetused on kalalift, kamberkalapääs, looduslähedane möödaviikpääs A ja looduslähedane möödaviikpääs B ning

2. terviktegevusvariandid koondnimetustega ehk null-alternatiiv: paisu likvideerimine, mh HEJ väljavoolukanali täitmine (paremkallast kasutades) ning paisu likvideerimine koos Saesaare ja kärestike taastamisega, mh ilmselt likvideeritakse HEJ peahoone(stus).

Keskkonnaamet jättis „Saesaare elektrijaama kinnistute ja lähiala detailplaneeringu“ kooskõlastamata 10.12.2014 kirjaga nr PVV 6-5/14/9812-19, tuues välja, et: „*Võib arvata, et Saesaare hüdroelektrijaama töö jätkamiseks ja kalapääsu rajamiseks on ilmselt olemas majanduslikud ja sotsiaalsed põhjused, kuid Keskkonnaametil ei ole hetkel piisavalt infot kaalumaks, kas tegemist on avalikkuse jaoks esmatähtsate ja erakordselt tungivate põhjustega, mis oleksid olulisemad looduskaitsest aspektidest*

² Saesaare Elektrijaama kinnistute ja nende lähiala detailplaneeringu keskkonnamõju strateegilise hindamine (Alkranel OÜ, lk 16)

³ Saesaare Elektrijaama kinnistute ja nende lähiala detailplaneeringu keskkonnamõju strateegiline hindamine; Aruanne – eelnõu (20.09.2014. a), Koostanud Akranel OÜ.

ning juhib tähelepanu, et Loodusdirektiiviga seatakse looduskaitse eesmärgid ettepoole sotsiaal-majanduslikest eesmärkidest.“ Keskkonnaamet leidis detailplaneeringu kooskõlastamata jätmise kirjas, et planeeringuala suurt looduskaitselist väärtust arvestades on haldusmenetluse seadus § 6 alusel põhjendatud oodata ära teostatavusuuringu valmimine, mille käigus antakse hinnang (kaalutakse paisu likvideerimisega seotud kõiki aspekte sh kulusid) KSH aruande eelnõus seoses kalade rändega parimaks lahenduseks esitatud alternatiivi (paisu likvideerimine) põhjendatus ja võimalikkus ning alles seejärel otsustada planeeringu jätkamine tänasel või muudetud kujul või jätta planeering üldse kehtestamata

Detailplaneeringu ja KSH protsessi jooksul otsustati tellida Keskkonnaagentuuri poolt null-alternatiivi täiendavaks analüüsimiseks ja kõigi aspektide hindamiseks töö "Tõkestusrajatiste inventariseerimine vooluveekogudel kalade rändetingimuste parandamiseks: avaliku sektori paisud (teostatavusuuring)" programmi raames.

Põlva Vallavalitsuse 06.06.2018 korraldusega nr 2-3/376 otsustas vallavalitsus Jätkata Saesaare Elektriijaama kinnistute ja nende lähiala detailplaneeringu koostamist eesmärgiga võtta see vastu hiljemalt 2019. aasta lõpuks. Põlva Vallavalitsus märkis 06.06.2018 korralduses nr 2-3/376, et: „Arvestades, et pakutav lahendus kalapääsu osas on KSH koostamise jooksul oluliselt muutnud, on mõistlik, et pooleliolev KSH viidaks lõpuni, et saada teada, kas kavandatava kruvikalapääsu rajamisel saavutatakse Ahja loodusala kaitsekorralduskavas seatud eesmärk – elupaigatüübi jõed ja ojad looduskaitseline seisund A vähemalt 20 km ulatuses. Samuti on vajalik teada, kas kavandatava kruvikalapääs toimiks kaitse-eesmärgiks oleva hingu ja võldase huvides. Antud info on vajalik, otsustamaks, et kas Saesaares tuleb paisutus koheselt likvideerida või on ka lahenduseks kruvikalapääsu rajamine ning sellest tuleneb, kas detailplaneeringu koostamisega on võimalik edasi minna või tuleb see lõpetada.“

Keskkonnaamet jättis 18.06.2021 kirjaga nr 6-5/21/11390-2 Saesaare elektriijaama kinnistute ja nende lähiala detailplaneeringu kooskõlastamata, kuna jäi selgusetuks, kuidas kaasneb pikaajaline positiivne mõju paisu säilimisel ja kruvikalapääsu rajamisel Natura liikide (hink, võldas, paksukojaline jõekarp) osas. Keskkonnaamet jõudis seisukohale, et kavandatava kruvikalapääsu rajamine ja ulatusliku paisjärve säilitamine kokkuvõttes ei taga paisjärvest üles- ja allavoolu jääva elupaigatüübile jõe ja ojad iseloomuliku kalastiku (eelkõige hingu ja võldase) soodsat seisundit ja on poolik lahendus. Ettevõtte vaidlustas Keskkonnaameti 18.06.2021 kirja kohtus.

3.1.2 Saesaare paisu likvideerimise teatise keskkonnamõju hindamine (edaspidi KMH)⁴

RMK Põlvamaa metskond esitas Keskkonnaametile 09.02.2015 kirjaga nr 3-1.1/19 Saesaare paisu likvideerimise teatise. Teatise alusel otsustas Keskkonnaamet algatada 16.02.2015 otsusega nr PVV 6-5/14/9812-21 KMH RMK Saesaare paisu likvideerimise teatisele, kuna kavandatav tegevuskoht asub Natura 2000 võrgustiku alal ning

⁴ OÜ Hendrikson & Ko (Tartu-Tallinn 2015-2016)

tegevusega võib kaasneda oluline mõju Ahja loodusale, sealsetele elupaikadele ja liikidele, seega on kavandataval tegevusel eeldatavalt oluline keskkonnamõju.

Saesaare paisu likvideerimise teatise KMH käigus hinnati Saesaare paisul erinevaid alternatiive. KMH käigus hinnatud alternatiiv 3 nägi ette nn asenduskärestiku rajamist paisu ja hüdroelektrijaama kompleksi rajatistega haaratud ala piires ilma kogu HEJ rajamise käigus ümberkujundatud jõelõigu taastamiseta endisele kõrgusele. Antud alternatiivi puhul kujuneks kärestiku pikkuseks ca 250 m ja languks ligikaudu 1%. Vastavalt lähteülesandes määratud kontseptsioonile on taastatav jõesäng lahendatud nii ühe- kui kaheharulisena, vastavalt HEJ rajatiste osalise säilimise ja eksponeerimise võimalusega või HEJ rajatiste täieliku likvideerimisega. Alternatiivi alamvariandid olid järgmised (kärestiku üldparameetrid on kõikide variantide puhul sarnased):

- 3-A korral kulgeb üheharuline kärestikuline jõesäng liigveelaskme kanali trassil, liigveelase ja sellega liituv pinnaspaisu osa (parempoolne) on eemaldatud; vasakpoolne pinnaspaisu osa, HEJ veehaare ning jaamahoone on säilitatud.
- 3-B1 korral on tegemist kaheharulise kärestikulise jõesängiga (harude vahel on pikk saar), kusjuures pinnaspais ja kõik HEJ kompleksi rajatised on eemaldatud.
- 3-B2 korral on kavandatud lühikese saarega kaheharuline kärestikuline jõesäng, mille puhul on HEJ hoone säilitatud.

Parimaks hinnati KMH aruandes alternatiiv 3-B2, mille korral on kavandatud lühikese saarega kaheharuline kärestikuline jõesäng, mille puhul on HEJ hoone säilitatud.

KMH käigus leiti ptk 5.4, (lk 87) et Saesaare paisu likvideerimisel on pikaajalises perspektiivis otsene positiivne mõju Ahja jõe hüdro-morfoloogilisele seisundile. Positiivne mõju avaldub paisu likvideerimise järgselt u 6 km pikkuses praegu üleujutatud või tugevalt mõjutatud veetasemete ja veekiirustega jõelõigus looduslike tingimuste taastumises. Üleujutatud lõigul taastuvad Ahja jõe ürgorus voolavale kiirevoolulisele jõe iseloomulikud elemendid – valdavalt mõõdukas või kiire veevool, jõelooked, jõesärgi looduslik varieeruvus – kärestikud, nendevahelised aeglasevoolulised lõigud, põikmadalikud. Paisutuse likvideerimisega lakkavad ka paisutamisest tulenevad (ning külmaveelisele kalastikule ja vee-elustikule negatiivselt mõjuvad) muutused jõe füüsikalises-keemilises omadustes (n temperatuuri muutus, hapnikurežiimi ebaühtlus, aineriingete muutusest tulenevad muutused fütoplanktoni sisaldustes ja seda peegeldavates biokeemilise hapnikutarbe näitajates).

KMH ptk 5.5 (lk 93) leiti, et pikas perspektiivis, peale paisu likvideerimist ning kärestikuliste jõelõikude looduslähedase hüdro-morfoloogilise struktuuri taastumist asendub praegune seisuveekogule omane elustik (kala-, põhjaloomastiku ja veetaimestiku kooslused) vooluveekogule omastega. Seda muutust tuleb aga EL Veepoliitika raamdirektiivi põhimõtete järgi pidada positiivseks, kahtlemata tuleb sellist muutust pidada positiivseks ka Ahja ürgoru maastikukaitseala kaitse-eesmärges silmas pidades. Viimase all on peetud silmas, et sisuliselt kõik maastikukaitsealal kaitse-

eesmärkidena nimetatud veekogudega seotud liigid – paks jõekarp, harilik hink, harilik võldas, rohe-vesihobu, saarmas, jäälinde – on seotud vähemalt vooluveekogudega, enamjaolt aga kiirevooluliste jõelõikude või kärestikega. Pikemas perspektiivis on Saesaare paisjärve likvideerimine vee-elustiku seisukohalt olulise positiivse mõjuga, rändetõkke kaotamine ja väärtusliku elu- ja sigimisala kujunemine on positiivse mõjuga 20 kalaliigile, 8 kalaliigi jaoks negatiivne ning 4 kalaliigi jaoks mõju puuduks. Suures pildis ei ole kalastiku seisukohalt olulist erinevust, millist kärestikualternatiivi rajada soovitaks.

Antud juhul KMH vajalikkust ei kaaluta, kuna on selge, et luba ei saa anda ning erinevad keskkonnamõju hindamised on varasemate menetluste käigus läbi viidud.

3.2 Maaomanike nõusolekud ja ülekaalukas- ning avalik huvi

KeÜS § 41 lg 1 p 1 alusel kuulub vee erikasutus keskkonnaloa tegevuste hulka. VeeS § 187 p 7 kohaselt on keskkonnaluba on vajalik, kui paisutatakse veekogu või kasutatakse hüdroenergiat.

KeÜS § 52 lg 1 p 2 kohaselt, keeldub keskkonnaloa andja keskkonnaloa andmisest, kui ettevõtte ei ole tegevuskoha omaniku nõusolekut viimase omandis oleva kinnisasja kasutamiseks või taotletava tegevuse mõjualal asuva kinnisasja omaniku nõusolekut, juhul kui seaduse kohaselt on mõjualal asuva kinnisasja omaniku nõusolek nõutav või taotletav tegevus kahjustab mõjualal asuva kinnisasja omaniku huve.

VeeS § 190 lg 4 kohaselt peab isikul, kes taotleb veeluba veekogu paisutamiseks olema selleks tegevuseks kirjalik nõusolek maaomanikult, kelle maa niiskusrežiimi paisutamine mõjutab.

Kinnistu aadressiga Sauna (87202:002:0991) omanik on võtnud tagasi oma 28.04.2017 antud kirjaliku nõusoleku. Puuduvad lisaks ka kinnistu aadressiga Kure (87202:002:0393) ja Veski (87202:002:0053) 63/108 kaasomandi ühisomanike kirjalikud nõusolekud. Lisaks on muutunud kinnistute aadressidega Kaarlioru (87202:002:1001) ja Tammioru (87202:002:0969) kaasomanikud, kelle nõusolekuid ei ole esitatud.

Alkranel OÜ töö põhjal "Saesaare pais, paisutusala otseselt seostatavad kinnistud" (2017) on paisutuse mõjualas ka eelnimetatud kinnistud. Seega mõjutab keskkonnaameti hinnangul Ahja jõe paisutamine Saesaare paisul sealhulgas kinnistute Sauna, Kure ja Veski ning Kaarlioru ja Tammioru niiskusrežiimi, mille omanike nõusolekud on esitamata,

Ettevõtte on selgitanud 01.11.2021 kirjas, et: „16.09.2021 toimus Kiidjärve piirkonna maaomanike soovil ning Keskkonnaameti osalusel paikvaatus seonduvalt selle piirkonna Ahja jõe ja Saesaare paisjärve mõjude ning setete liikumise erinevusega varasemast s.t. Kiidjärve veski paisu likvideerimisest hilisemal perioodil. Koosolekul olid esindatud puuduvate nõusolekutega maaüksuste osas just eelnimetatud Veski, Kassioru ning Sauna

kinnistu maaomanikud. Järelikult oli Keskkonnaametil võimalik ka sisuliselt saada maaomanikelt infot selle kohta, kas AS Generaatori vee erikasutusega seoses on vastuväiteid. Paikvaatlusel ei märgitud sisulisi vastuolusid seoses Saesaare paisjärve vee erikasutusega ning maaomanikud väljendasid seisukohta, et seni, kuni paisjärv eksisteerib oleks mõistlik seal ka energiat toota. Menetluses saab kaaluda, kas viidatud asjaoludel on puuduvate nõusolekute osas tegemist objektiivsete asjaoludega, mis välistavad loa andmise. Tegemist on olemasoleva tegevuse jätkamisega ning kinnistu omanikele täiendavaid mõjutusi ei kaasne. Järelikult ei toimu sisuliselt tegevus maaomaniku nõusolekuta.

Keskkonnaamet märgib, et 16.09.2021 koosolekul arutleti ettevõtte tegevusega seonduvat, kus osad maaomanikud väljendasid seisukohta, et kuni paisutamine toimub, on otstarbekas elektrit toota, kuid see ei asenda siiski maaomanike kirjalikke nõusolekuid. Keskkonnaamet ei nõustu väitega, et olemasoleva tegevuse jätkumisel ei esine täiendavaid mõjutusi paisutamisel. Veekogu paisutamine on tegevus, mille alusel muutub paisutuse mõjualas oleva kinnistu veerežiim ning võib suurenda vee alla jääva maa osakaal, mida ei ole kinnistu omanikul võimalik sihtotstarbeliselt kasutada. Keskkonnaamet selgitab VeeS § 192 lg 2 erandi võimalikkust punktis 3.2.1.

Tallinna Halduskohus on 18.05.2022 otsuses asjas nr 3-21-1476 märkinud, et ilma vastava isiku nõusolekuta paisutamiseks peab esinema olukord, kus konkreetsetel paisutusel on täita mingi väga kaalukas avalikust huvist lähtuv funktsioon. Muu vähema kaaluga avaliku huvi tuvastamisel on vajalik eelnevalt lahendada maakohetus huvide kaalumisel põhinev nõusoleku asendamise vaidlus.

3.2.1 Ülekaalukas avalik huvi VeeS § 192 lg 2 mõistes

Ettevõtte on osundanud VeeS § 192 lg 2 kohasele olulisele avalikule huvile olemasoleva tegevuse jätkamise suhtes.

VeeS § 192 lg 2 kohaselt võib Keskkonnaamet anda veeloa veekogu paisutamiseks VeeS § 190 lg 4 nimetatud nõusolekuta, kui veekogu paisutamiseks esineb ülekaalukas avalik huvi.

VeeS seletuskirjas⁵ (edaspidi *VeeS seletuskiri*) on ülekaalukat avalikku huvi esinemist seostatud **elutähtsa teenuse tagamisega või looduskaitsealistest seisukohtadest tulenevate kaalutlustega**. Elutähtsad teenused on hädaolukorra seaduse § 2 lg 4 alusel sellised teenused, millel on ülekaalukas mõju ühiskonna toimimisele ja mille katkemine ohustab vahetult inimeste elu või tervist või teise elutähtsa teenuse või üldhuviteenuse toimimist. Elutähtsat teenust käsitletakse tervikuna koos selle toimimiseks vältimatult vajaliku ehitise, seadme, personali, varu ja muu sellisega.

Maaomaniku nõusolekust keeldumise korral on veeloa andmine põhjendatud juhtudel, mil paisutuse säilitamine on vajalik looduskaitsealistel põhjustel või mõne elutähtsa teenuse või üldhuviteenuse tagamiseks. Harju Maakohus on 24.09.2021 otsuses nr 2-

⁵ 643 SE II. Seletuskiri veeseaduse eelnõu teiseks lugemiseks (muudatusettepanek nr 79).

18-9777 leidnud, et selline ülekaalukas avalik huvi paisutamise jätkamiseks esineb olukorras, kus see on vajalik paljude elanike joogiveega varustamiseks ning ühisveevärgi ja -kanalisatsiooni teenuse osutamiseks.

Keskkonnaagentuuri poolt tellitud töö "Tõkestusrajatiste inventariseerimine vooluveekogudel kalade rändetingimuste parandamiseks. Avaliku sektori paisud." raames viidi läbi uuring ja koostati aruanne Saesaare paisu likvideerimine. Hüdrotehnilise ja topogeodeetilise uurimistöö aruanne" (2015). Töö käigus viidi läbi kaevude uuring. Paisjärve ümbrus on hõredalt asustatud ja salvkaeve on vähe (5).

KMH aruande kohaselt (lk 208) ei ole enne paisjärve alandamist võimalik täpselt määrata, mis kaevus ja kui palju vesi alaneb. Seetõttu ei ole mõistlik enne veetaseme alandamist hakata kaeve süvendama või pumpa sügavamale paigutama. Siiski tuleb enne veetaseme alandamist mõjupiirkonda jäävad kaevud inventariseerida, mille tulemused võimaldavad koos vaatluskaevude andmetega välja arvutada, millal ja mis ulatuses jõuab veetaseme alandamine kaevudeni. Sellisel juhul on piisavalt aega rakendada meetmeid, et elanikele oleks tagatud joogi- ja tarbevesi. Keskkonnaamet märgib, et käesoleva korraldusega ei kohustata ka kohest paisutuse likvideerimist, see on eraldi menetlus tuginedes VeeS § 196 lg 2 p 9, mille käigus tuleb hinnata muuhulgas eelnimetatud asjaolusid.

Keskkonnaameti hinnangul antud juhul puudub selline ülekaalukas avalik huvi, mille alusel on võimalik veeluba anda ilma puuduvate maaomanike nõusolekuteta. Paisutuse likvideerimise puhul on tegemist eraldi menetlusega ning selle käigus saab hinnata olemasolevate salvkaevude seisundit ja veetaset ning rakendada edasised meetmed vastavate kinnistute veevarustuseks.

Keskkonnaamet märgib, see et kohalike elanike jaoks säiliks harjumuspärane elukeskkond, ei ole VeeS § 192 lg 2 tähenduses ülekaalukas avalik huvi. Keskkonnaamet märgib, et paisutamiseks võib olla avalik huvi, kuid mitte ülekaalukas avalik huvi.

3.2.1.1 Elutähtsa teenuse tagamine

Ettevõtte põhitegevusala on äriregistri alusel elektrienergia tootmine hüdroenergiast, seega on ettevõtte huvi Ahja jõe paisutamisel hüdroenergia kasutamine elektrienergia tootmiseks.

Elektriga varustamine on hädaolukorra seaduse § 36 lg 1 p 1 loetletud kui elutähtis teenus. Majandus- ja taristuministri 28.06.2018 määruse nr 37 „Elutähtsa teenuse kirjeldus ja toimepidevuse nõuded elektriga varustamisel” § 2 lg 1 kohaselt elektriga varustamine kui elutähtis teenus on elektrienergiaga varustamise teenus elektrituruseaduse § 12 nimetatud tarbijatele Eesti territooriumil, mida osutab elektrituruseaduse § 211 nimetatud elutähtsa teenuse osutaja, ehk: 1) tootja, kelle **elektrijaama netovõimsus on suurem kui 200 MW**; 2) liinivaldaja, kelle riigipiiri ületava elektriliini ülekandevõimsus on suurem kui 100 MW; 3) põhivõrguettevõtja; 4) võrguettevõtja, kelle jaotusvõrguga on ühendatud üle 10 000 tarbija (elektrituruseaduse § 211p 1–4). **Ettevõtte Saesaare paisu hüdroelektrijaama kasutades ei kvalifitseeru eelpool nimetatud kriteeriumitele vastavalt elutähtsa teenuse osutajaks.**

Saesaare hüdroelektrijaama maksimaalne kavandatud võimsus on DP KSH kohaselt 2 x 97 kW ning aastas toodaks hüdroelektrijaam 0,9 GWh, millega oleks tagatud kuni 150 eramajapidamise elektritarbimise vajadus. Eesti Taastuvenergia Koja 2020 aastaraamatu⁶ alusel toodeti taastuvelektrit 2020. aastal võrku 2225 GWh, sellest hüdroenergiat toodeti 2020 aastal võrku 27 GWh. Saesaare paisul toodetav elektrienergia suurusjärg oleks käesolevate andmete alusel **ca 0,04% kogu Eesti taastuvast energiast**. Seega ei oleks antud juhul Saesaare paisul toodetav elektrienergia riigi toodangus määrava tähtsusega. Ettevõtte ei ole ka kirjeldanud, et Saesaare paisul toodetud elektrienergial oleks kohalikul tasandil oluline roll, mistõttu ei ole Saesaare paisul hüdroenergia kasutamine elektrienergia tootmiseks ülekaalukas avalik huvi.

Keskkonnaamet rõhutab, et hüdroenergia kasutamine Saesaare paisul on arendaja erahuvi ega ole avalikkuse jaoks esmatahtsatel ja erakordselt tungivatel põhjustel vajalik, kuna ei saa väita, et piirkonna elektrienergiaga varustamiseks puuduvad alternatiivid, nt muul viisil elektrienergia tootmine. Piirkonna elektriga varustamiseks on teised võimalused olemas, mistõttu hüdroenergia kasutamine Saesaare paisul ei ole hädavajalik ja asendamat.

Keskkonnaamet keeldub veeloa andmisest VeeS § 192 lg 1 alusel, kuna puuduvad VeeS § 190 lg 4 nimetatud nõusolekud ning ei esine ülekaalukat avalikku huvi VeeS § 192 lg 2 mõistes

3.2.1.2 Paisutamine ning looduskaitselistest seisukohtadest tulenevad kaalutlused

Ahja loodusala kaitse-eesmärgiks olevateks liikideks on võldas ja hink (mõlemad LKS III kk liigid). Loodusalal võivad esineda veel nn loodusdirektiivi II lisa liigid tõugjas (LKS II kk) ning vingerjas (LKS II kk), looduskaitse alla kuulub ka harjus (LKS III kk).

KMH kohaselt (lk 48) ulatub võldase leviala Ahja jões suudmest kuni Vedelä paisuni. Liigi peamiseks asualaks on jõelõik Orajõe suudmest Möksini (45...82 km suudmest), Saesaare paisu aluses jõelõigis esines kõigis uuritud lõikudes 2016. aastal võldast suhteliselt kõrgel arvukusel. Orajõe suudmest allavoolu ning Möksist ülesvoolu esineb võldast enamasti vähearvukalt. Eelistatud elupaigaks võldasele on kärestikud ja ritraalsed jõelõigud, kus liiki esineb enamasti arvukalt. Lausliivase põhjaga jõelõikudes on liigi arvukus oluliselt madalam, mudapõhjalistes lõikudes esineb liik harva ja juhuslikult. Paisjärved võldasele elupaigaks ei sobi. Kuna liik on paikse eluviisiga ning ulatuslikke rändeid ei tee, siis on paisjärved võldasele ka levikubarjäärideks.

KMH kohaselt (lk 48) on hingu põhiliseks levialaks Ahja jões praegu jõelõik suudmest kuni Saesaare paisuni (0...49 km suudmest). Liigi kaitse-tegevuskava eelnõu andmeil on hinku seni leitud eelkõige jõe keskjooksul (Porgandi ja Kärsa lõikudel), jõgede hüdrobioloogilise seire raames tehtud uuringuil ka Otteni lõigust. KMH raames 2016.

⁶ Eesti Taastuvenergia Koda, 2020. Taastuvenergia aastaraamat. Kättesaadav: http://www.taastuvenergeetika.ee/wp-content/uploads/2021/11/ETEK_aastaraamat_2020_veebi.pdf (01.11.2022).

aastal tehtud katsepüükidel tabati liiki ka Suur-Taevaskoja lõigul, kuid mitte Saesaare paisu alusel jõelõigul. Looduslikult võib hingule sobivaks elualaks lugeda ka Ahja jõe keskjooksu Saesaarest ülesvoolu kuni Leevi jõe suudmeni (49...66 km suudmest). Viimaste uuringute põhjal on teada hingu paigutine esinemine Saesaare paisjärve kaldavööndis. Jõelistest lõikudest Saesaarest ülesvoolu pole aga hinku senistel katsepüükidel registreeritud. Minevikus, enne paisude rajamist, on hingul olnud võimalus levida sobivatesse elupaikadesse üle kogu Ahja jõestiku. Seetõttu on teada näiteks hingu esinemine Ahja jõe lähteks olevas Erastvere järves. Võimalik, et hink esineb ka mõnes teiseski Ahja jõestikuga seotud järves (Janokjärv, Hurmi järv). Seetõttu võib juhuslikult mõne järvest väljarännanud hingu leida ka Ahja jõe ülemjooksult, kuid püsielupaigaks Ahja jõe ülemjooks hingule ei sobi.

KMH kohaselt (lk 48) on Eesti Loodushoiu Keskuse uuringutest teada tõugja esinemine Ahja jõe alamjooksul. Potentsiaalseteks tõugja kudealadeks Ahja jões on kärestikud ja ritraalsed jõelõigud Otteni veskist kuni Leevi jõe suudmeni. Peamiseks rändetõkkeks tõugja kuderändel on praegu Saesaare pais. KMH raames teostatud katsepüükidel Saesaare Suure-Taevaskoja lõigul tõugjat ei tabatud.

KMH kohaselt on vingerja põhiliseks levialaks Ahja jões tõenäoliselt jõelõik suudmest kuni Orajõe suudmeni (0...45 km suudmest). Enamik Ahja jõe kesk- ja ülemjooksust vingerjale elupaigaks sobilik pole, aga lokaalseid mikroasurkondi võib sobivates elupaikades esineda üle terve Ahja jõe. Näiteks on teada vingerja esinemine mitmes lõigus Hatiku ojas, mis suubub Ahja jõkke Kiidjärvel, Saesaare paisu paisutusala piiril. KMH raames teostatud katsepüükidel Saesaare-Suure Taevaskoja lõigul vingerjat ei tabatud.

KMH kohaselt (lk 48) on Harjuse püusiasualaks Ahja jões praegu ca 36 km pikkune jõelõik Aarna paisust kuni Orajõe suudmeni (üksikuid isendeid võib kohata allavoolu kaugemalgi). KMH kohaselt jagab Saesaare pais harjuse asuala jões kahte üksteisest täielikult isoleeritud ossa. Saesaare paisust ülesvoolu jääv asurkond on arvukam ning elujõulisem (leviala üle 30 km), paisust allavoolu jääva asurkonna leviala ja arvukus on aga väga piiratud ning asurkond on pidevas hävimisohus... KMH raames teostatud katsepüükidel Saesaare paisu ja Suure Taevaskoja vahelises lõigus ühtegi harjust ei tabatud, Suur-Taevaskoja lõigust ei tabatud harjust ka 2014. aastal liigi kaitsetegevuskava koostamisel tehtud katsepüükidel. Varasematest aegadest siiski on harjust katsepüükidel allpool Saesaare paisu registreeritud, kusjuures kogumikus „Eesti jõed“ esitatu kohaselt leiti 1987-1994 tehtud katsepüükidel nii Väike-Taevaskoja kui Suur-Taevaskoja lõigus (viimases esines ka arvukalt harjuse erineva vanusrühma noorkalu). KMH põhiselt võiks potentsiaalselt harjuse püusiasuala Ahja jões ulatuda ülesvoolu kuni Roti paisuni (14 km Aarnast ülesvoolu), pärast kalade rändetee avamist Aarna ja Möksi paisude juures, on harjuse leviala laienemiseks tekkinud reaalne võimalus.

3.2.2 Saesaare paisjärve kalastik

KMH raames viidi Saesaare paisjärvel 2015. aasta juuli- ja augustikuus läbi kalastiku seirepüügid⁷, mille käigus tabati Saesaare paisjärvest 11 kalaliiki: särg, ahven, kiisk, roosärg, turb, latikas, lepamaim, linask, hink, haug, hõbekoger. Varasematel aegadel on paisjärves tabatud ka nurgu. Kaladest väga valdava osa (arvukuselt üle 2/3) moodustab särg, arvukalt on esindatud ka ahven. Vooluveelembeste kalaliikide osakaal tabatud liikide koguhulgast oli väikene (18% - turb ja hink) ning sellesse gruppi kuuluvate isendite koguhulk kõigist tabatud isenditest moodustas vaid 2,4%. Paisjärve poolt ülejutatud jõesas puudusid paljud antud jõe omased kalaliigid (nt jõforell, harjus, võldas jne). Kalastiku koosseis ja arvukus viitavad koosluse looduslikust tasakaalust väljaviimisele.

KMH kalastiku uuringu raames läbiviidud vee temperatuuri ja hapnikutingimuste mõõtmine näitas, et paisjärves vesi mõnevõrra soojeneb (keskmiselt 2 kraadi), vee hapnikusisaldus langeb enam kui 2 mg/l. Omapäraseks aga on asjaolu, et paisjärve vesi on hapnikusisalduse osas väga tugevalt kihistunud – 1-2,5 m sügavusel vee hapnikusisaldus oluliselt langeb, 4 m sügavusel vees hapnik praktiliselt puudub, sügavamad kihid osutusid anoksilisteks. Katsepüükide saagid näitasid, et kalade üldine arvukus on Eesti järvede keskmisega võrreldes madal.

Seega ei ole Keskkonnaameti hinnangul paisutamine ja paisjärve säilimine kaitsealuste liikide ja kalastiku seisukohast olulise kaaluga.

3.2.3 Loodusdirektiivi rakendamine ja Natura erandi võimalikkus

KeHJS § 29 lg 3 kohaselt, kui hoolimata kavandatava tegevuse eeldatavalt ebasoodsast mõjust Natura 2000 võrgustiku alale on see tegevus alternatiivsete lahenduste puudumisel siiski vajalik avalikkuse jaoks esmatähtsatel ja erakordselt tungivatel põhjustel, sealhulgas sotsiaalset või majanduslikku laadi põhjustel, võib tegevusloa anda Vabariigi Valitsuse nõusolekul.

Keskkonnaamet märgib, et juhul, kui ilmneb ebasoodne mõju Natura 2000 võrgustiku alale, tuleb analüüsida tegevuse lubatavust lähtuvalt loodusdirektiivi nõuetest. Loodusdirektiivi art 6 lg 4 sätestab, et kui hoolimata negatiivsest keskkonnamõjust, alternatiivsete lahenduste puudumisel võib kava või projekti üldiste huvide seisukohast eriti mõjuvatel põhjustel, sealhulgas sotsiaalsetel või majanduslikel põhjustel, siiski ellu viia, peab liikmesriik rakendama asendusmeetmeid, et tagada Natura 2000 võrgustiku üldise sidususe kaitse. Liikmesriik teatab komisjonile vastuvõetud asendusmeetmetest.

Elupaikade direktiivi juhendi p 5.3.1 on selgitatud, et esimene loodusdirektiivi art 6 lg 4 kohasest Natura erandi tegemise korra tulenev kohustus on uurida, kas projektile leidub alternatiive. Keskkonnaamet selgitab, et alternatiive tuleb hinnata ettevõtte poolt kavandatavale tegevusele, milleks on paisutamine ja hüdroenergia kasutamine elektrienergia tootmiseks.

⁷ Tambets, M., Kärgerberg, E. ja Järvekülg, R., 2015. Saesaare paisu ja paisjärve mõju ahja jõe kalastikule. Eesti Loodushoiu Keskus ja Ökokonsult OÜ.

Analüüsida tuleb kõiki teostatavaid alternatiive, mis vastavad projekti eesmärkidele, eelkõige nende suhtelist tulemuslikkust ala kaitse-eesmärkidele, ala terviklikkuse ja Natura 2000 võrgustiku üldise sidususe toetamisega, samuti nende proportsionaalsust maksumuse suhtes. **Need võivad hõlmata alternatiivseid asukohti või marsruute, teistsugust mastaapi või arengukava või alternatiivprotsesse.** Euroopa Komisjon märgib, et kaaluda tuleks ka nn null-varianti. Euroopa Komisjon rõhutab elupaikade direktiivi juhendis, et mis puudutab alternatiivide läbivaatamisel kaalutavate meetmete majanduslikku kulu, siis see ei saa olla alternatiivsete lahenduste valikul ainus otsustav tegur (Euroopa Kohtu otsus kohtuasjas C-399/14, p 77). Elupaikade direktiivi juhendi kohaselt tuleb hinnata suhtelist mõju, mida alternatiivlahendused asjaomasele alale avaldavad. Tuleb rõhutada, et niisugustes võrdlustes kasutatavad parameetrid on seotud ala ja selle ökoloogiliste funktsioonide kaitse ja terviklikkuse säilitamisega. Seetõttu ei tohi kõnealuses etapis pidada muid hindamiskriteeriume, näiteks majanduskriteeriume, keskkonnakriteeriumidest tähtsamateks. **Alternatiivide puudumist tuleb tõendada enne seda, kui asuda uurima, kas kava või projekt on üldiste huvide seisukohast eriti mõjuvate põhjuste tõttu vajalik** (Euroopa Kohtu otsus kohtuasjas C-239/04, p 36–39).

Elupaikade direktiivi juhendi ptk 5.3.2 alusel üldised huvid peavad olema ülekaalukad: seetõttu on selge, et igasugustest üldistest sotsiaalsetest või majanduslikest huvidest ei piisa, eriti kui arvestada direktiiviga kaitstud huvide erilist kaalu (nt direktiivi põhjendus 4, milles on osutatud „ühenduse looduspärandile“).

Euroopa Komisjon leiab Euroopa Komisjoni Natura juhendis, et üldiste huvide seisukohast eriti mõjuvate põhjuste, sealhulgas sotsiaalsete või majanduslike põhjuste all tuleks silmas pidada olukordi, kus ettenähtud **kavad või projektid osutuvad asendamatuteks**: 1) kodanike elu põhiväärtuste (tervis, julgeolek, keskkond) kaitsele suunatud meetmete või poliitika raames; 2) riigi ja ühiskonna jaoks eriti oluliste strateegiate raames; 3) spetsiaalseid avalike teenuste osutamise kohustusi täitva majandusliku või sotsiaalse iseloomuga tegevuse raames. **Viidates eelnevale, on Keskkonnaamet seisukohal, et ettevõtte poolt kavandatud tegevus ei ole asendamatult üldiste huvide seisukohast.**

Ettevõtte poolt kavandatava tegevuse puhul saab alternatiividena käsitleda ka muid taastuvenergia tootmise võimalusi (ka teisi tegevuse asukohti), samuti null-alternatiivi ja põlevkivi baasil elektrienergia tootmist. Keskkonnaameti hinnangul on alternatiivsed lahendused elektrienergia tootmisele olemas: muudes asukohtades või muul viisil taastuvenergia kasutamise osas (nt tuule- ja päikeseenergia kui Eesti kontekstis potentsiaalsemad taastuvenergia liigid), samuti põlevkivi baasil elektrienergia tootmine.

Saesaare HEJ ei kvalifitseeru elutähtsa teenuse osutajaks, toodetav elektrienergia kogus on marginaalne (yt ka p 3.2.1.1).

Euroopa Kohus on lahendis C-399/14 (p 77) selgitanud, et majanduslikud aspektid ja kaalutlused ei ole looduskaitse eesmärkide kõrval võrdse kaaluga ega määrava tähtsusega.

Keskkonnaamet on seisukohal, et taotletava tegevuse puhul loodusdirektiivi art 6 lg 4 sätestatud erand ei kohaldu. Esiteks, kavandatavale tegevusele on olemas alternatiiv kas paisutuse likvideerimise näol (vt p 3.2.4.) või kaaluda muid taastuveneriga tootmise võimalusi. Teiseks ei ole tegemist avalikkuse jaoks esmatähtsa ja erakordselt tungivatel põhjustel vajaliku tegevusega. Seega ei esine üheaegselt Natura erandi rakendamiseks kõik loetletud tingimused, ning edasine analüüs ei ole asjakohane ega vajalik (Euroopa Kohtu otsus kohtuasjas C-239/04, p 36-39).

Veekogu paisutamine ja hüdroenergia kasutamine pole antud juhul ka avalikkuse jaoks esmatähtis ega erakordselt tungiv ja majanduslikult põhjendatud vajadus, mis kaaluks üles Ahja jõe ürgoru maastikukaitseala, Eoste hoiuala ja osaliselt Ahja jõe hoiuala ning Ahja loodusala kaitse-eesmärkide saavutamise ja õigustaks olulist negatiivset mõju kaitstava loodusobjekti seisundile ning seaks kahtluse alla üldiste keskkonnanäesmärkide saavutamise. **Keskkonnaamet rõhutab, et Ahja jõe paisutamisel ja hüdroenergia kasutamisel elektrienergia tootmiseks, ei ole tegemist esmatähtsate ja erakordselt tungivate põhjustega.**

3.2.4 Natura hindamine ja muud KSH/KMH-s toodud järeldused

KeÜS § 10 alusel tuleb keskkonnoahtu vältida ning keskkonnoahtu või olulist keskkonnahäiringut tuleb taluda, kui tegevus on vajalik ülekaaluka huvi tõttu, puudub mõistlik alternatiiv ja keskkonnoahu või olulise keskkonnahäiringu vähendamiseks on võetud vajalikud meetmed. KeHJS § 29 lg 3 ja 4 sätestavad erireeglid juhaks, kui kavandatava tegevusega kaasneb eeldatavalt ebasoodne mõju Natura 2000 võrgustiku alale, kuid tegevusele puuduvad alternatiivsed lahendused ja tegevus on vajalik avalikkuse jaoks esmatähtsatel ja erakordselt tungivatel põhjustel. Keskkonnaamet käsitleb ülekaaluka avaliku huvi esinemist ning alternatiivide võimalikkust p-s 3.2.1 ja p-s 3.2.3.

Saesaare pais paikneb Natura 2000 võrgustikku kuuluval Ahja looduslal. Viimane on ainuke Natura ala, mis jääb tegevuse mõjupiirkonda. Ahja loodusala (EE0080217) pindala on 1142,7 ha - sellest 73,90 ha moodustab veeosa (Ahja jõgi ja Saesaare paisjärv) ja maismaa hõlmab 1068,8 ha.

Ahja loodusala kaitse-eesmärkideks on järgmised loodusdirektiivi I lisas nimetatud elupaigatüübid ning II lisas nimetatud liigid: jõed ja ojad (3260), liigirikkad niidud lubjavaesel mullal (*6270), lamminiidud (6450), allikad ja allikasood (7160), liivakivipaljandid (8220), vanad loodusmetsad (*9010), saarmas (*Lutra lutra*), harilik hink (*Cobitis taenia*), harilik võldas (*Cottus gobio*) ja paksukojaline jõekarp (*Unio crassus*).

KMH kokkuvõttena Natura hindamise tulemustest (ptk 5.10, lk 140) on jõutud järeldusele, et Ahja jõel asuva Saesaare paisu avamine ning veevoolu taastamine algsel kõrgusel ja voolusäangi hüdro-morfoloogia taastamine ligilähedaselt originaalse asukohaga kärestikuna, mis võimaldab taastada jõe looduslikul ökosüsteemil võimaldades muuhulgas kalade looduslikku rännet ei oma Ahja looduslale ja selle kaitse-eesmärgiks olevatele elupaigatüüpidele ja liikidele negatiivset mõju, kui arvestatakse loetletud leevendavate meetmetega. Mitmete Ahja loodusala kaitse-

eesmärkide puhul – jõed, kalastik - kavandatava tegevuse elluviimine pikas perspektiivis positiivse mõjuga ning võimaldab saavutada Ahja jõe ürgoru maastikukaitseala, Eoste hoiuala ja osaliselt Ahja jõe hoiuala kaitsekorralduskavas aastateks 2015-2024 seatud kaitse-eesmärke, sh nii kaitsekorraldusperioodi kui pikaajalist kaitse-eesmärki tagada elupaigatüübi jõed ja ojad looduskaitseline seisund „A“ vähemalt 20 km ulatuses.

KSH kokkuvõttena Natura hindamisest on jõutud järeldusele (ptk 4.2.8, lk 59), et Alternatiiv I ehk detailplaneering koos kruvikalapääsuga korral ei kaasne negatiivset mõju Ahja loodusala terviklikkuse säilimisele ja kaitse-eesmärkides nimetatud elupaigatüüpide ja liikide soodsale seisundile. Pigem on pikaajalises plaanis ette näha positiivse mõju avaldumist kaitse-eesmärkide täitmisele ja loodusala terviklikkusele.

KSH –s leiti kokkuvõtvalt (ptk 4.2.6, lk 53), et rakendades leevendavaid meetmeid (sh positiivsete mõjude eelduste suurendamiseks), ei ole kavandatava tegevuse elluviimisel hingu, võldase ja paksukojalise jõekarbi soodsa seisundi tagamisele negatiivset mõju ette näha. Pigem kaasneb efektiivse kalapääsu rajamisega senisega võrreldes (pääs puudub üldse) positiivne mõju.

Samas on sama KSH ptk lk 52 nenditud, et tehniliselt on võimalik avada kalade rändetee kruvipääsu abil üle Saesaare paisu üles ning ka paisurajatisest alla. Kuid säilib küsimus, kuidas panna kalu leidma ökoloogilises mõttes ohutu ajaperioodi vältel rändeteed praktiliselt seisvas, ilma vooluimpulsita paisjärves ülesvoolu ning samuti laskuvale rändele allavoolu?

Keskkonnaamet märgib, et puudub KeHJS § 45 lõikes 2 viidatud veendumus, et kruvikalapääsu rajamise tulemusena ei mõjutata kahjulikult Natura 2000 võrgustiku ala terviklikkust ega mõjutata negatiivselt selle ala kaitse eesmärki.

Keskkonnaameti hinnangul on Saesaare paisu puhul õigusaktidest tulenev kohustus Natura 2000 võrgustiku ala terviklikkuse ja kaitse-eesmärkide saavutamine. Ettevõtte poolt kavandatav tegevus ohustab Natura ala terviklikkuse ja kaitse-eesmärkide saavutamist (vt p 3.2.3) ning tegevuseks puudub ülekaalukas avalik huvi (vt p 3.2.1.).

Võimalikeks meetmeteks paisude kui rändetõkete negatiivse mõju leevendamiseks on kalapääsude rajamine. Saesaare paisul ei ole senise teabe põhjal olemas kalapääsu lahendust, mis tagaks üheaegselt nii paisutamise jätkamise, hüdroenergia kasutamise kui ka kalade rändeteede efektiivse tagamise. Saesaare paisu juurde kavandatav kruvikalapääs ei taga kaitse-eesmärgiks olevate kalaliikide efektiivset rännet (vt p 3.4.1.1.).

Ka paisule kalapääsu rajamisel säiliks paisjärvega kaasnevad keskkonnahäiringud, nagu: vee soojenemine, veekogu toitelisuse tõus ja kinnikasvamine, settereostuse oht, elupaikade/kärestike jäämine paisjärve alla ja sellest tulenevalt sobivate elupaikade vähesus. Paisjärvelise veekogu lõigu tõttu säilib Natura ala killustatus.

Paisutamise ja hüdroenergiast elektritootmise lõpetamisel ja kaladele vaba pääsu tagamisel paisust üles- ja allavoolu oleks mõju Natura alale positiivne, kuna see võimaldaks taastada elupaigatüübil jõed ja ojad ning kaitse-eesmärgiks olevate liikide elupaikadel ja nende asurkondadel ehk pikemas perspektiivis saavutada ala kaitse-

eesmärgid ja taastada ala terviklikkus. Paisutuse likvideerimiseks, kaladele vaba pääsu tagamiseks paisust üles- ja allavoolu ja elupaikade taastamiseks on lahendus KMH alternatiiv 3-B2 näol olemas, mille korral on kavandatud lühikese saarega kaheharuline kärestikuline jõesäng koos HEJ hoone säilitamisega.

Seega pole võimalik Keskkonnaameti hinnangul kruvikalapääsu puhul tagada Natura ala kaitse-eesmärke ja terviklikkust.

Eelnevast tulenevalt saab Saesaare paisul efektiivseks lugeda lahendust, millega kaotatakse rändetõke, likvideeritakse paisutus ja paisjärv kui rännet pidurdav ja elupaiku piirav tegur. Paisutuse likvideerimine loob eeldused paisjärve aluse kärestiku kui kaitsealuste liikide elu-, sh kudepaikade taastu(a)miseks ja vee-elustiku vabaks liikumiseks üles- ja allavoolu ning nende arvukuse suurenemiseks.

3.2.5 Sotsiaalmajanduslik keskkond

3.2.5.1 Turism

KMH kohaselt on aktiivse puhkuse võimalusi on Põlvamaal rohkelt – veematku pakub ligikaudu 30 ettevõtet. Kevad-suvisel perioodil pakutakse Põlvamaal kanuu-, süsta- ja parvematkasid. Lisaks veel lennuretked väikelennukitel, räätsamatkad. Soovijail on võimalik panna end proovile seiklusradadel või eri raskusastmega jalgsimatkadel. Saesaare paisjärve ja paisu piirkonnas tegutsevad turismiettevõtted AS Taevaskoja Turismi ja Puhkekeskus, Taevaskoja Salamaa (Metsakoda OÜ), Ahja matkad OÜ⁸. Otse Saesaare paisjärve kaldavööndis tegutseb ka Tiku turismitalu, kus pakutakse klientidele öömaja, saunade kasutust, peopidamise võimalusi, samuti kanuude ja sõudepaatide kasutust.

3.2.5.2 Rekreatsioon ja avalik huvi

KSH kohaselt on Saesaare paisjärv, Ahja jõgi ja Taevaskodade piirkond tervikuna oluline puhkeala, kus korraldatakse nii paadi- kui veematku ning pakutakse muid turismiteenuseid (sh majutus).

3.2.5.2.1 Matkarajad paisjärve ääres

KMH kohaselt on Taevaskoja matkarajast oluliselt väiksema kasutusintensiivsusega valdavas osas Saesaare paisjärve kallastel kulgev Taevaskoja-Kiidjärve-Taevaskoja 13 km pikkune matkarada. Matkarajal ootab matkajat ees vaheldusrikka maastikuga, imeilusate vaadetega looduslikult mitmekesine marsruut, teekond viib üle kümnekonnast liivakivipaljandist, näeb allikaid, Eesti kõrgemaid männikuid, korgikuukske, veejõul töötavat elektriijaama ja palju muud huvitavat⁹. Raja ääres on 5 puhkekohta, kus hinge tõmmata ja pikniku pidada, matkarajale jääb ka Saesaare

⁸ Ahja jõe ürgoru maastikukaitseala, Eoste hoiuala ja osaliselt Ahja jõe hoiuala kaitsekorralduskava aastateks 2015-2024. Kinnitatud 02.12.2014.

⁹ <http://www.matkajuht.ee/et/taevaskoja-kiidj%C3%A4rve/> (01.11.2022)

paisjärvest ülesvoolu jõe kõrgel kaldal paiknev Sõnajala lõkkekoht. Teisi RMK poolt väljaarendatud lõkke- või puhkeobjekte (v.a Jõelaeva Lonny randumissillad) Saesaare paisjärve kallastel ei ole.

3.2.5.2.2 Suplemine

KMH kohaselt ei ole Saesaare paisjärve kallastele kohaliku omavalitsuse või kogukonna poolt rajatud avalikku supluskohta. Samuti ei nähtu see ka Terviseameti kodulehelt¹⁰. KMH kohaselt käiakse paisjärves suplemas, KMH aruande avalikustamisel laekunud tagasiside alusel on Saesaare paisjärv toodud välja olulise supluskohana, seda eelkõige Valgesoo küla elanikkonnale. Samuti rõhutati Saesaare paisjärve kui supluskoha tähtsust SA Maarja Küla elanikele. Kohalike elanike hinnangul soojeneb paisjärve pindmine veekiht märgatavalt, tagades suplemiseks sobivad olud.

3.2.5.2.3 Kalastamine

Ehkki tegemist on vägagi maalilise kalapüügikohaga, võib KMH kohaselt seda kalapüügikohana pidada siiski tagasihoidlikuks (antud hinnangu on andnud veekogule ka Eesti Kalastajate Selts oma seisukohas Saesaare paisu KMH osas). Seda tulenevalt nii veekogu võrdlemisi tavalisest kalastikust, mis ei erine oluliselt teiste väikejärvede kalastikust ei liigiliselt ega arvukuselt, kui kalapüügivõimalustelt. Kohati pärsib kalapüügivõimalusi paisjärve rajamisel vette jäetud kännustik.

3.2.5.2.4 Veel liikumine

KMH kohaselt on Ahja jõgi kahtlemata veematkamise osas üks tuntumaid Eesti jõgesid. Võib hinnata, et Ahja ja Võhandu jõgedel kujunes välja tänapäeval tuntud kanuumatkamine, seda ka kanuumatkade korraldamisega ärilises plaanis. Ka praeguseks ajaks on Kagu-Eesti peamisteks veematkajõgedeks jäänud Võhandu ja Ahja. Eelkõige kevadeti või veerikkamatel aegadel on võimalik kanuu või süstata matkata mitmetel Kagu-Eesti jõgedel, kuid üksnes Võhandu ja Ahja on suuremal jaol aastast ja ka keskmisest väiksemate vooluhulkadega teatud lõikudel sõidetavad. Kiidjärve-Saesaare lõik Ahja jõel on sisuliselt seisuveeline lõik, mis iseenesest loob võimalusi klassikaliste jõematkade kõrval teiste veesõiduvahendite kasutamisele. Lastes süst või kanuu Kiidjärvel jõkke, tuleb puhtalt omal jõul liikuda allavoolu, voolu abi pole oodata, tihti peale on tülikaks probleemiks vastutuul, lõigu ülemises osas ka jõkke langenud puurisu. Seda kompenseerivad paisjärvel avanevad avatud vaated kallastele, liivakivipaljanditele. Kuna jõelõigul puudub sisuliselt vool, on lõik suhteliselt ohutu ja turvaline ka väikelastega matkamiseks.

Veel liikumise teistlaadset vormi kujutab endast jõelaev Lonny. Jõelaev Lonny on 12 meetri pikkune ja 5 meetri laiune alus, mis mahutab oma pardale kuni 36 inimest. Üldiselt väljub laev suveperioodil (juuni-september) igal täistunnil Saesaare paisu läheduses asuvast sadamast, võimalikud on ka mitmesugused lisa- ja täiendreisid. Reisi pikkus piki paisjärve edasi-tagasi on kuni 6 km.

¹⁰ https://vtiav.sm.ee/index.php/?active_tab_id=SV

3.2.5.2.5 Ajaloolis-kultuuriline keskkond

KMH kohaselt on Ahja jõe ürgorg looduslikuks pühapaigaks. Looduslikeks pühapaikadeks on orgu ja selle elemente peetud eelkõige kitsamas mõttes Taevaskoja piirkonnas. Looduslike pühakohtadeks on Suur ja Väike Taevaskoda (mis on Maavalla tuntuimaid ja armastatuimaid pühapaiku) ning Ahja jõgi Taevaskojal¹¹, kuid samuti Neitsikoobas ja Emaläte¹². Kuigi Saesaare pais ja hüdroelektrijaam esindavad oma aja tööstussaavutusi ning ideoloogiat, ei ole need kultuurimälestisena riikliku kaitse alla võetud.

3.2.6 Varasemalt läbi viidud küsitlused ja avalikud arvamused

KMH raames uuriti, kuidas oleks mõistlik edaspidi edendada Saesaare ümbrust turismi sihtkohana. Vastanutest 66% leidis, et oluline oleks säilitada paisjärv ning praegused võimalused ja 47% vastanutest oli arvamusel, et tuleks kujundada uusi rekreatiivseid võimalusi. Sama palju, kui vastajaid, kes olid paisu likvideerimise poolt leidis, et Saesaare ümbrust on võimalik edendada turismisihtkohana ainult siis, kui taastatakse kunagine jõesäng.

Täiendavalt korraldasid kohalikud elanikud 2015. a uuringu Saesaare paisu likvideerimisega seotud mõjude kohta kohalikele turismiettevõtetele. Selgus, et Saesaare paisu likvideerimisega seoses kaotaks töö u 33 inimest, toitlustajad kaotaksid oma sissetulekust u 30%, paadimatkade korraldajad u 95%, majutusteenuste pakkujad 30-50%. Samal aastal korraldasid kohalikud ettevõtjad, AS Generaator ja OÜ Metsakoda, küsitluse jõelaev Lonny külastajate ja Taevaskoja küla elanike hulgas ning selgus, et 3 833 vastajast oli paisjärve säilitamist poolt 3 798 ning likvideerimise poolt 26 vastajat (Kosk, 2017).

KSH ga paralleelselt viidi läbi Ökoloogilis-majanduslik analüüs (edaspidi *ÖMA*, A.Kosk, 2017).

ÖMA käigus uuriti ekspertide hinnanguid veekogumi hea ökoloogilise potentsiaali saavutamise kohta välja töötatud leevendusmeetmetele, intervjuerides Eesti hüdroloogia ja hüdrobioloogia valdkonna arvamusiidreid. Kokkuvõttes hindasid hüdroinsenerid maksimaalse punktide summaga varianti 2 „Saesaare hüdroelektrijaam koos kruvikalapääsuga liigveelasu ääres“ ning hüdrobioloogid varianti 4 „Saesaare hüdroelektrijaama paisutuse likvideerimine ja karestike taastamine“.

ÖMA raames teostati ka avaliku arvamuse uuring kahe alternatiivse lahenduse kohta: (1) Saesaare hüdroelektrijaam koos kruvikalapääsuga liigveelasu ääres ja (2) Saesaare hüdroelektrijaama paisutuse likvideerimine ja karestike taastamine. Uuring viidi läbi kahe sihtgrupi kohta: 1) Saesaare paisu mõjupiirkonda jäävad kinnistuomanikud ja 2) Eesti tööeline elanikkond. Mõlema sihtgrupi uuringus sooviti teada saada, kui kõrgelt väärtustab valim välja töötatud alternatiivide rakendumist.

¹¹ „Looduslikud pühapaigad, juhend kaitseala valitsejale“. Maailma Kaitsealade Komisjon, kaitsealade hea tava suunised nr 16.IUCN. Eesti-keelse versiooni toimetaja Ahto Kaasik. Taarausuliste ja Maausuliste Maavalla Koda.

¹² Pühapaikade andmekogu, <http://andmekogu.hiis.ee/nimekiri>

Avaliku arvamuse teadasaamiseks küsiti ÖMA käigus Saesaare paisu mõjupiirkonna kinnistuomanikelt ja Eesti tööealiselt elanikkonnalt nende eelistusi Ahja jõe keskjooksu hea ökoloogilise potentsiaali saavutamiseks. Saesaare paisu mõjupiirkonna kinnistuomanike küsitlusest selgus, et 77,8% vastajatest eelistab Saesaare HEJ rekonstrueerimist, mille käigus paisjärv säilib ja praeguse liigveelaskme äärde rajatakse kruvikalapääs. Eesti tööealiste elanike uuringu järgi eelistas 72% vastajatest Saesaare HEJ paisu rekonstrueerimist. 28% vastajatest eelistas Saesaare paisjärve likvideerimist ning kärestike taastamist.

KSH s leiti kokkuvõttes, et otsustades, missugust alternatiivset lahendust kasutada veekogumi Ahja_3 hea ökoloogilise potentsiaali saavutamiseks, peab kindlasti arvestama ka sellega, et Eesti avalikkus väärtustab oluliselt kõrgemalt Saesaare paisjärve säilimist ja veekogumi hea ökoloogilise seisundi saavutamiseks eelistatakse paisu rekonstrueerimist kruvikalapääsuga.

Eesti kärestikuaerutajate ja veematkajate esindajad esitasid KSH käigus seisukohad¹³, milles märgiti, et: *„Kärestikulise jõelõigu taastamine paisjärve asemele on eriti väärtuslik ning kasulik Toetame ideed hüdroenergia tootmine lõpetada ja pais lammutada ning taastada paisjärve asemele looduslik kärestik“.*

Keskkonnaamet märgib, et ÖMA raames läbi viidud küsitluse põhjal saab avalikku arvamust käsitleda avaliku huvina, kuid avaliku huvi tuvastamine pole piisav VeeS § 192 lg-s 2 sätestatud erandi kohaldamiseks, mis on ette nähtud juhtudeks, kui esineb ülekaalukas avalik huvi ehk lävend on seadusandja poolt seatud oluliselt kõrgem (vt ka p 3.2.1).

Samuti on Keskkonnaameti hinangul käsitletav avaliku huvina turism, matkamine, kalastamine ning suplemine ja paisjärvel liiklemine. See, et nii kohalike elanike kui kaitseala külastajate jaoks säiliks harjumuspärane elukeskkond (sh kalastamine, suplemine või veekogul liiklemine), ei ole VeeS § 192 lg 2 tähenduses ülekaalukas avalik huvi.

Keskkonnaamet selgitab, et Tallinna Halduskohus on 18.05.2022 otsuses asjas nr 3-21-1476 on märkinud, et paisutamise jätkamiseks veeloa andmist ei õigusta vaid see, et paisutuse säilimise poolt on rohkem (sh ilmselt ka paisjärvega otseses puutumuses mitteolevaid) inimesi kui paisutuse säilimise vastu. Ülekaalukaks avalikuks huviks ei saa olla pelgalt see, et paisjärve ümbruses elavad inimesed soovivad seda säilitada visuaalselt nauditava maamärgina.

3.2.7 Planeeringud

Põlva maakonnaplaneeringu 2030+ alusel¹⁴ jääb Saesaare HEJ I tähtsusklassiga (rahvusmaastik) väärtuslikule maastikule Kiidjärve – Kärsa. Maakonnaplaneeringu kohaselt tuleb kalade rändetingimuste tagamiseks teha koostööd riigiasutuste ja kohalike omavalitsustega kohapõhiste lahenduste leidmiseks. Vooluveekogude

¹³ Alla kirjutanud: MTÜ Spordiühing Ekstreempark, Eesti Aerutamiseföderatsioon, Matkajuht OÜ, MTÜ Veeslaalom, MTÜ Alar Siku Matkaklubi, Haanjamatkad, VeeTee Projekt OÜ, SK Pirita MTÜ, Vesipapp OÜ, SA Põlvamaa Arenduskeskus

¹⁴ https://maakonnaplaneering.ee/wp-content/uploads/2021/09/1_seletuskiri-3.pdf

tõkestusrajatiste likvideerimine või kalade rändetingimuste parandamine muul viisil (kalapääsud) tuleb lahendada juhtumipõhiselt, lähtudes vastavatest uuringutest, tehnilistest alternatiividest ning mõju igakülgsest, tasakaalustatud ja objektiivsest hindamisest (sh sotsiaalmajanduslik ja kultuuriline mõju). DP KSH s leiti, et väärtuslikule maastikule kaasnevad pikaajaliselt positiivsed mõjud mõlema alternatiivi, st kruvikalapääsu või paisutuse likvideerimise korral (vaatamata sellele, et saavutatav tulem on erinev ühel või teisel juhul, kuid mõlemad on positiivsed).

Põlva valla üldplaneering

Põlva valla üldplaneeringu eelnõu¹⁵ kohaselt kuulub Kiidjärve-Kärsa väärtusliku maastiku ala hulka Ahja jõe ürgoru maastikukaitseala. 20. sajandi väärtusliku arhitektuuripärandi objektina Põlva vallas on nimetatud Saesaare hüdroelektrijaama, mille väärtusena on märgitud, et Stalinistliku arhitektuuri õitsenguajast hoolimata on ühendhoone juba järelfungilikult dekoorivaba ja lakooniline tervik.

Keskkonnaamet märgib, et Saesaare paisutuse likvideerimise korral on võimalik KMH aruande alternatiiv 3-B2 kohaselt säilitada ka HEJ hoone.

3.3 Veemajanduskava eesmärkide täitmine

Euroopa Liidus reguleerib vooluveekogude kaitset Euroopa Liidu veepoliitika raamdirektiiv 2000/60/EÜ, mille põhieesmärgiks on kõikide vete, sh pinnavee hea seisundi (milles kalastik on üheks indikaatoriks) saavutamine.

VeeS § 32 lõike 1 kohaselt on pinnavee kaitse eesmärk pinnaveekogumite, sealhulgas tehisveekogumite, tugevasti muudetud veekogumite ning pinnaveekogumiga hõlmamata veekogude, sealhulgas territoriaalmere, vähemalt hea seisund.

VeeS § 33 lg 1 kohaselt tuleb pinnavee kaitse eesmärgi saavutamiseks vältida pinnaveekogumite ökoloogilise ja keemilise seisundi halvenemist.

VeeS § 174 lg 3 kohaselt peab looduskaitseaduse § 51 lõike 2 alusel lõhe, jõforelli, meriforelli ja harjuse kudemis- ja elupaigana määratud veekogule või selle lõigule ehitatud paisul paisu omanik või valdaja tagama kalade läbipääsu nii paisust üles- kui ka allavoolu.

Pinnaveekogumid, mille seisundit hinnatakse, olid varasemalt määratud keskkonnaministri 28.07.2009 määrusega nr 44 "Pinnaveekogumite moodustamise kord ja nende pinnaveekogumite nimestik, mille seisundiklass tuleb määrata, pinnaveekogumite seisundiklassi ja seisundiklasside vastavad kvaliteedinäitajate väärtused ning seisundiklasside määramise kord" lisa 1¹⁶ (edaspidi *määrus nr 44*).

¹⁵

https://www.polva.ee/documents/17842760/31746548/P%C3%B5lva_YP_seletuskiri_eeln%C3%B5u_avalikustatud.pdf/84fd3ca9-cb19-4d62-b258-b0809241b662 (01.11.2022)

¹⁶ https://www.riigiteataja.ee/aktiis/1251/1201/0015/KKM59_lisa1.pdf#

Määruse nr 44 ja Vabariigi Valitsuse poolt 07.01.2016 kinnitatud Ida-Eesti vesikonna veemajanduskava perioodiks 2015–2021 (edaspidi *VMK*) kohaselt asus Saesaare pais Ahja_3 vooluveekogumil (Ahja Kiidjärve paisjärve algusest Saesaare paisuni kood 1047200_3). VMK kohaselt on Ahja_3 vooluveekogumi seisund 2014. aastal olnud kesine (ökoloogilise seisundi mitthea põhjustajaks ühenduse puudumine jõe alamjooksupiirkonnaga). Eelnimetatud vooluveekogumi seisundit mõjutavaks oluliseks teguriks oli Saesaare pais.

2020. a veekogumeid korrigeeriti ning keskkonnaministri 16.04.2020 määruse nr 19 "Pinnaveekogumite nimekiri, pinnaveekogumite ja territoriaalmere seisundiklasside määramise kord, pinnaveekogumite ökoloogiliste seisundiklasside kvaliteedinäitajate väärtused ja pinnaveekogumiga hõlmamata veekogude kvaliteedinäitajate väärtused" lisa 2¹⁷ kohaselt asub Saesaare pais korrigeeritud andmete järgi vooluveekogumil Ahja_2 (Ahja Hilba jõest Tartu-Räpina-Värska maantee sillani, kood 1047200_2). Iga-aastastele seirearuannetele tuginedes ajakohastab Keskkonnaagentuur veekogumite seisundeid, st vaadatakse hinnang üle ja ajakohastatakse, misjärel need kinnitatakse veemajanduskomisjonis¹⁸. Vooluveekogum Ahja_2 koondseisund on 2018., 2019. ja 2020. aastal hinnatud seisundiklassi kesine¹⁹. Mitthea ökoloogilise seisundi põhjuseks on paisud, sh Saesaare pais. VMK 2015-2021 eesmärgiks oli Ahja_2 veekogumi hea seisundi saavutamine aastaks 2021. Veekogumi Ahja_2 hea seisundi 2021 eesmärk jäi saavutamata.

Uue VMK²⁰ meetmeprogrammi²¹ kohaselt asub Saesaare pais veekogumil Ahja Hilba jõest Tartu-Räpina-Värska maantee sillani (Ahja_2), mille seisund on kesine (ökoloogilise seisundi mitthea põhjustajaks ühenduse puudumine jõe alamjooksupiirkonnaga). Veekogumil Ahja_2 on meetmena ette nähtud vooluveekogu tervendamine, hüdro-morfoloogiliste tingimuste parandamine ja elupaikade taastamine. Meetme rakendamise tähtaeg on 2027. Veekogumi seisundi eesmärgi saavutamise aeg on pärast 2027, erandi põhjendusena on selgitatud, et meetmed rakendatakse VMK perioodi jooksul kuid hea seisundi taastumine võtab kauem aega. Meetme kirjeldusena on toodud kalade rändetingimuste parandamine ja kalade läbipääsu tagamine loa L.VV/300535. tingimustel. Koormuse selgitusena on toodud koormus, mis avaldub pinnaveele hüdroenergia tootmise tagajärjel maismaa pinnaveekogus tekkinud vooluhulga muutuste tõttu lõhejõgedel.

Keskkonnaamet märgib, et Ahja jõel on likvideeritud paisutus Kiidjärve (PAIS013660) ja Möksi (PAIS011850) paisudel, Aarna (PAIS010470) ja Tille (PAIS024480) paisul on loodud looduslähedane möödaviik-kalapääs, Kaska I (PAIS019750) ja Kaska II (PAIS019760) ning Vedelä (PAIS019770) paisud on asendatud kärestikuga, Roti paisu (PAIS011760) juurde on rajatud kamberkalapääs. Saesaare pais on viimaseks rändetõkkeks Ahja jõel.

¹⁷ https://www.riigiteataja.ee/aktiis/1210/4202/0061/KKM_m19_Lisa2.pdf#

¹⁸ [Veemajanduskomisjon | Keskkonnaministeerium \(envir.ee\)](https://veemajanduskomisjon.ee/keskkonnaministeerium/envir.ee)

¹⁹ Keskkonnaagentuuri kodulehelt <https://keskkonnaagentuur.ee/pinnaveekogumite-seisundiinfo>

²⁰ Kinnitatud keskkonnaministri 07.10.2022 käskkirjaga nr 1-2/22/357

²¹ <https://envir.ee/media/7799/download>

Euroopa elurikkuse strateegia aastani 2030 seatud eesmärkide järgi²² on jäädud veealase õigusraamistiku rakendamisel maha. Selleks, et tagada magevee ökosüsteemide ja jõgede looduslike funktsioone, on vaja teha suuremaid jõupingutusi, et saavutada veepoliitika raamdirektiivi eesmärgid. Eesmärk on, et 2030. aastaks on taastatud vähemalt 25 000 km ulatuses jõgede vaba vool, kõrvaldades eeskätt iganenud takistused ja taastades lammid ja märgalad. Tagada tuleb jõgede looduslik vooluhulk, mis võimaldaks saavutada kõigi pinnaveekogude hea seisundi, nagu on nõutud veepoliitika raamdirektiivis. Ettevõtte kavandab Saesaare paisule kruvikalapääsu rajamist, mis ei taga kõikide jões elavate kalaliikide vaba rännet Saesaare paisust üles- ja allavoolu (vt p 3.4.1.1.). Kruvikalapääsu rajamisel jääks alles paisjärve säilimise ja hüdroenergia kasutamise seonduvad kahjulikud mõjud.

Väiksema asurkonna tõttu on Ahja jõe kaitsealused liigid reostusele tundlikumad ning Saesaare pais takistab liikide populatsioonide suurenemist.

Paisjärvede hooldatama jätmisel on oht, et paisjärvest saab vooluveekogu mõjutaja lisatoitainete, liigselt sooja ja vähese hapnikuga vee ning järvelise elustiku tõttu. Lisaks võib hüdroenergia kasutamisel, näiteks seadmete rikke korral, esineda veetasemete kõigutamist, mistõttu jääb allavoolu jõesäng veevaseks. Mis omakorda võib ohustada otseselt elustikku ja seeläbi veekogumi seisundit.

Eelnevast tulenevalt ei saa eeldada, et üksnes kruvipääsu rajamisega on tagatud ka veekogumi hea seisund.

VeeS § 32 lg 1 alusel on pinnavee kaitse eesmärk pinnaveekogumite, sealhulgas tugevasti muudetud veekogumite vähemalt hea seisund. VeeS § 32 lg 4 põhjal peab pinnavesi kaitset vajavatel aladel VeeS § 36 lg 1 p 2 ja 5 tähenduses vastama § 36 lg 6 ja LKS alusel kehtestatud nõuetele. VeeS § 36 lg 1 p 5 kohaselt on kaitset vajav ala elupaiga või liigi kaitseks LKS alusel määratud ala, kus vee seisundi säilitamine või parandamine on selle elupaiga või liigi kaitseks oluline, sealhulgas lõheliste ja karpkalaliste elukeskkonnaks olev veekogu.

Keskkonnaameti hinnangul ohustab Ahja jõe paisutamine ja hüdroenergia kasutamine Saesaare paisul veekaitse eesmärgi, vooluveekogumi Ahja_2 hea seisundi saavutamist. Veekaitse eesmärgi saavutamiseks on vajalik likvideerida paisutus Saesaare paisul.

Keskkonnaamet keeldub veeloa andmisest VeeS § 192 lg 3 p 8 alusel, sest kavandatav tegevus seab ohtu veekaitse eesmärkide saavutamise või ei võimalda nende saavutamist ning veekaitse eesmärkide saavutamise suhtes ei ole veemajanduskavas seatud Ahja_2 veekogumi osas VeeS § 39–42 nimetatud erandeid.

²² Euroopa Komisjon, 2020. ELi elurikkuse strateegia aastani 2030. Kättesaadav: <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2020/ET/COM-2020-380-F1-ET-MAIN-PART-1.PDF> (01.11.2022)

3.4 Veeloa andmisest keeldumine

3.4.1 Oluline ebasoodne keskkonnamõju

3.4.1.1 Kruvikalapääs ja –turbiin

VeeS § 174 lg 3 alusel peab lõhejõgedel asuva paisu omanik või valdaja tagama kalade läbipääsu nii paisust üles- kui ka allavoolu.

Ettevõtte kavandab kalade läbipääsu tagamiseks Saesaare paisule kruvikalapääsu ja –turbiini, mille kõrguste vahe veetasemete alusel on 7,65 m. Saesaare DP KSH kohaselt on kavandatud liigveelaskme rekonstrueerimine ning osa liigveelasust automaatselt reguleeritavaks tegemine ja selle juures on ka allapääsu võimalus kaladele. Eraldi kavandatav kruvikalapääs hõlmaks endas kahte kruvi (kokku maksimaalselt 1,7 m³/s (tagab mh ökoloogilise vooluhulga)). Üks kruvi toimib turbiinina ehk toodab ka energiat ning võimaldab lisaks allavoolupääsu kaladele. Teine kruviturbiin võimaldab vaid kalade ülespääsu.

Senise olemasoleva teabe kohaselt ei ole kruvikalapääs sobilikuks lahenduseks kalade läbipääsu tagamiseks lõhejõgedel. Ihtüloogi Rein Järvekülge 2018. aasta eksperthinnangu (edaspidi Järvekülge, 2018)²³ kohaselt on soovitatud mitte rajada kruvitõstukeid Natura jõgedele ning suurematele ja liigirikka kalastikuga jõgedele.

Keskkonnaamet põhjendab alljärgnevalt kruviturbiini ja -tõstuki sobimatust Saesaare paisule:

1) Suure vooluhulgaga lõheliste jõgi

Kruvipääsu uuringus olid pääsud rajatud väikestele, väikese vooluhulgaga jõgedele, mida ei saa võrrelda Ahja jõega, kus on suur vooluhulk (Järvekülge, 2018, lk 21). Äravoolumahult kuulub Ahja jõgi Eesti suurimate jõgede hulka.

Euroopa lõunapoolsetes piirkondades, kus merevee soolsus on kõrgem, magevee kaladel siirdelised asurkonnad puuduvad, seega ei ole võimalik Kesk-Euroopa tingimusi meie oludele otseselt üle kanda isegi samade liikide olemasolu puhul (Järvekülge, 2018, lk 24).

Enamiku kruvipääsu uuringus kruvitõstukit läbinud liikide kohta (jõeforell, harjus, haug, särg, teib, ahven) pole võimalik seisukohta kujundada, kuna puudub piisav taustteave liigi esinemise ja arvukuse kohta uuringus olnud jõgede osas. Samuti oli pääsu läbinud isendite arv liialt väike. Üksikuid isendeid võib sattuda ükskõik kuhu, ka kruvitõstuki sissevoolule. Näiteks kruvipääsu uuringus Pilsingi kalapääsu läbis sügis- ja kevadrände perioodil (106 päeva jooksul) kokku 19 kalaliiki, seejuures vaid 9 kalaliigi puhul läbis pääsu rohkem kui 5 isendit (Järvekülge, 2018, lk 24).

²³²³ Järvekülge, R. 2018. Kruvikalapääsude efektiivsuse ja selektiivsuse eksperthinnang Eesti tingimustes OSA II. Kättesaadav: <https://envir.ee/media/5193/download> (01.11.2022).

Kalade rändevajadusest oleks kruvipääsu uuringus saanud parema ülevaate, kui püüke oleks paisude all tehtud korduvalt, mitte üks kord rändehooaja jooksul. Siis oleks olnud võimalik võrrelda kalade koondumist paisu alla sellega, kui edukalt nad kruvitõstukist ülesvoolu pääsesid (Järvekülg, 2018, lk 18).

2) Rändeviivitus

Lisaks on kruvipääsu uuringus tuvastatud, et indikaatorkalad läbisid pääsu alles mitmete päevade vältel, kuigi kruvikalatõstuki pikkusest sõltuv läbimiseks vajalik tõusuaeg peaks olema umbes 1 kuni 2 minutit. Seega saab eeldada, et kalad sattusid segadusse või olid häiritud ning poleks vabatahtlikult sisenemist kalapääsu valikuvõimaluse korral valinud. Uuringutes ei selgitatud, miks pääsu läbimine nii kaua aega võttis, kas tegemist võib olla rändeviivitusega.

3) Allaränne ja mürareostus

Kruvipääsu uuringud käsitlesid eelkõige kalade ülesrännet, teave allarännete efektiivsuse kohta kruviturbiinides on vähene.

Lisaks lisandub kruviturbiiniga oluline mürareostus, mis võib kalasid hirmutada ja teist allavoolu liikumise teed otsima panna. Akustilise kaamera teatud katses selgus, et kruviturbiini käivitamine ja töö peletas sisse- ja väljavoolu läheduses olevaid kalu ning turbiini töö jätkudes osa kaladest küll naasis turbiini sisse- ja väljavoolu piirkonda, kuid kalade koguarv jäi väiksemaks võrreldes väljalülitatud turbiini olekuga (Järvekülg, 2018, lk 12, 23).

Kruviturbiinide puhul on täheldatud, et osa suuremaid ja parema ujumisvõimega kalu väldib kruviturbiini sisenemist, otsib võimalusel alternatiivset laskumisteed või loobub laskumisest (Järvekülg, 2018, lk 22).

4) Kalade vigastused

Kruviturbiinides nähakse teatavate probleemidena kalade turbiini juhtlabadelt saadavaid lööke ja kinnijäämist või hõõrdumist turbiini juhtlaba ja korpuse vahelises pilus. Üksikutel kruviturbiini läbinud kaladel on vahel näha juhtlabalt saadud löökide jälgi, kuid enamasti ei põhjusta saadud löögid kalade hukkumist, küll aga võivad põhjustada soomuste kadu (Järvekülg, 2018, lk 11).

Keskkonnaamet toob välja, et kruvipääsu uuringutes kasutuses olnud kruvikalapääsud ja –turbiinid ei ole võrreldavad Saesaare paisule kavandatavatega, mis suurema veetasemete vahega ja pikem, kui kruvipääsu uuringus käsitletud kruvides. Seega võib eeldada, et kalade vigastuste saamine Saesaare paisule kavandatavas kalapääsu lahenduses on oluliselt tõenäolisem.

5) Talvine käitus

Kruvipääsu uuringus on leitud, et puudub selgus selles osas, mismoodi käituvad kruviturbiin ja -kalapääs talvisel perioodil, suuremate miinuskraadide puhul. Seniste teadmiste puhul ei ole talvel kruvi seisma jätmine soovitatav, sest süsteem võib läbi jääda (Urmas Nugin OÜ, 2018²⁴, edaspidi Hüdrotehnikainseneri eksperthinnang). Hüdrobioloog Tauno Jürgenstein on eksperthinnangus²⁵ märkinud: „*Eraldi teema on kruvipääsu talvine käitus, mil väga külma ilmaga võib veepritsmeist moodustuv jää selle tööd takistama hakata. Üksnes mõne käigusoldud talve jooksul pole Austria talved kruvipääsudele probleeme valmistanud. Näiteks 2014. a oktoobrist detsembri keskpaigani ei langenud Urli jõe alamjooksu vee temperatuur kordagi alla 4,6°C, püüdes detsembris valdavalt 5...6°C juures. Meie oludes tuleb aga arvestada reaalse jäätumisohtuga. Selle vältimiseks on Austria insenerid soovitanud pöörleva kruvitoru kambri pealt kinnikatmist ja selle alla HEJ hoones generaatori töötamisel tekkinud soojust juhtimist.*“

KSH aruandes (25.04.2021) on kalastiku ekspert tõdenud, et konkreetset Saesaare paisu puhul toimiks kruvikalapääs eeldatavasti kõigi indikaator- ja tüübiomaste liikide (sh Natura liigid) puhul, aidates need rändel paisust üles ning ka paisurajatisest alla. Samas on ekspert märkinud, et säilib küsimus, kuidas panna kalu leidma ökoloogilises mõttes ohutu ajaperioodi vältel rändeteed praktiliselt seisvas, ilma vooluimpulsita paisjärves ülesvoolu ning samuti laskuvale rändele allavoolu? *Natura liikidest ei puuduta antud küsimus hinku, kuna liiki on leitud juba praegu paisjärve kaldavööndis (kruvikalapääs loob ühenduse ka paisust allavoolu jääva populatsiooniga). Samas võldasele, kelle näol on tegemist paikse liigiga, jääb liigi elupaiganõudlust arvestades paisjärv püsivaks levikutõkkeks. Olukorda on võimalik leevendada kasutades kunstlikku taastootmist ja asustamist. Seejuures tuleb asustamist Ahja jõkke ette näha paisjärve otsesest mõjualast ülesvoolu, nt jõed ja ojad elupaigatüübi piires. Täpsemad sobilikud kohad, asustamissagedus jms tehnilised asjaolud tuleb selgitada välja edasistes etappides.* (KSH aruanne 25.04.2021 lk 52).

Keskkonnaamet asus DP KSH heaks kiitmata jätmisel 18.06.2021 kirjas nr 6-5/21/11390-2²⁶ seisukohale, et KSH aruandes on jäänud selgusetuks, kuidas kaasneb pikaajaline positiivne mõju paisu säilimisel ja kruvikalapääsu rajamisel Natura liikide (hink, võldas, paksukojaline jõekarp) osas. Keskkonnaamet jõudis seisukohale, et kavandatava kruvikalapääsu rajamine ja ulatusliku paisjärve säilitamine kokkuvõttes ei taga paisjärvest üles- ja allavoolu jääva elupaigatüübile jõe ja ojad iseloomuliku kalastiku (eelkõige hingu ja võldase) soodsat seisundit ja on poolik lahendus. Seetõttu puudus Keskkonnaametil ka veendumus, kas kavandatava kruvikalapääsu rajamisel saavutatakse Ahja loodusala kaitsekorralduskavas seatud eesmärk - elupaigatüübi jõed ja ojad looduskaitseline seisund A vähemalt 20 km ulatuses. Keskkonnaamet leidis 18.06.2021 kirjas, et puudub KeHJS § 45 lõikes 2 viidatud veendumus, et kruvikalapääsu rajamise tulemusena ei mõjutata kahjulikult Natura 2000 võrgustiku ala terviklikkust ega mõjutata negatiivselt selle ala kaitse eesmärki.

²⁴ Urmas Nugin OÜ. 2018. Kruvikalapääsude efektiivsuse ja selektiivsuse hindamine Eesti tingimustes. <https://envir.ee/media/5193/download> (01.11.2022)

²⁵ "Kruvikalapääs ja selle kasutatavus Saesaare paisul" 2017

²⁶ Saesaare elektrijaama kinnistute ja nende lähiala detailplaneeringu kooskõlastamata jätmine

Kokkuvõtvalt ei saa kruvikalapääsu pidada lahenduseks, mis tagaks Saesaare paisul kalade tõkestamatu rände ning aitaks säilitada ja taastada ohustatud liike ja nende elupaiku. Kruviturbiinil ja -kalapääsul puudub ka elupaigaline väärtus. Kalapääsu rajamise eesmärgiks ei saa olla mistahes kala pääs paisust ülesvoolu paisjärve, kus kalad ei pruugi leida edasi rändeteed, vaid liikide soodsa kaitseseisundi tagamine ja taastamine.

3.4.1.2 VeeS § 174 lg 4 erandi kaalutlused

Ettevõtte kavandab kalade läbipääsuks kruvikalapääsu. Keskkonnaamet toob sellegi poolest allpool välja ka VeeS § 174 lg 4 erandi kaalutlused.

VeeS § 174 lg 4 alusel võib Keskkonnaamet veeloaga leevendada või paisu omaniku vabastada veeseaduse § 174 lõikes 3 sätestatud kalade läbipääsu kohustuse täitmisest, arvestades kaaluka põhjuse olemasolu. Seletuskiri²⁷ täpsustab, et kohustust ei saa leevendada Natura 2000 alal asuval paisul, kui selleks vajalikud tingimused pole nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitse kohta artikkel 6 lg 4 kohaselt täidetud. Käesoleva korralduse punktis 3.2.3 „Loodusdirektiivi rakendamine ja Natura erandi võimalikkus“ Natura erandi kohaldumisest toodud hinnangu alusel ei ole vajalikud tingimused täidetud, mistõttu kalade läbipääsu kohustuse täitmisest paisu omanikku vabastada ei saa.

Elektritootmise ja paisutamise jätkumisel, ei ole võimalik saavutada kogumil Ahja_2 head seisundit. Vastavalt veeseaduse § 40 on teatud juhtudel võimalik seada veekogumitele hea seisundi eesmärgist leebem eesmärk. Seda näiteks juhul kui hea seisundi saavutamiseks vajalikud meetmed ei ole tehniliselt teostatavad või nende rakendamine on ebaproportsionaalselt kulukas. Sellist erandit veekaitse eesmärkides saab teha juhul kui erandi seadmise tõttu, st kaladele läbipääsu mitte tagamise tõttu, ei jää saavutamata teiste veekogumite hea seisundi eesmärk (Vees § 38 lg 2 p 1) ning veekogumeid kaitstakse vähemalt sellel tasemel, mis on sätestatud muudes Eesti ja Euroopa Liidu õigusaktides (VeeS § 38 lg 2 p 3).

Saesaare pais paikneb pinnaveekogumil Ahja_2, mis on osa Ahja jõe hoiualast. Nimetatud hoiualale on koostatud Ahja jõe ürgoru maastikukaitseala, Eoste hoiuala ja osaliselt Ahja jõe hoiuala kaitsekorralduskava aastateks 2015–2024²⁸. Kaitsekorralduskava kohaselt on Natura standardandmebaasis elupaigatüübi jõed ja ojad sisse arvatud ka Saesaare ja Kiidjärve paisjärv, mis on inimtekkelised ning ei ole looduslikud. Natura elupaigatüübi 3260 kaitsekorralduslikuks eesmärgiks eelduste loomine elupaigatüübi looduslähedase seisundi taastamiseks Saesaare paisjärve aluses jõesängi osas. Kaitsekorralduskava kohaselt tuli kalapääsud rajada Saesaare paisule ja Kiidjärve paisule 2015. aastaks. Kalapääsude mitterajamisel tuleb paisud avada või

²⁷ Seletuskiri veeseaduse § 17 täiendamise seaduse eelnõu juurde. Arvutivõrgus:

<https://www.riigikogu.ee/download/08883b61-db41-4f19-90f3-e0096fc9b5e6>.

²⁸ <https://infoleht.keskkonnainfo.ee/GetFile.aspx?fail=-508860004>.

likvideerida. Kiidjärve pais on kaladele avatud, viimaseks tõkkeks Ahja jõel on Saesaare pais.

VeeS § 31 lg 2 alusel kui veekogumi suhtes kehtib samal ajal rohkem kui üks veekaitse eesmärk, kohaldatakse neist kõige rangemat. VeeS § 40 kohase erandi seadmine ja kalastikule leebema eesmärgi seadmine on vastuolus Ahja jõe hoiuala kaitse-eesmärkidega. Selle erandi rakendamine oleks võimalik juhul, kui kaitse-eesmärkide osas oleks võimalik rakendada nn Natura erandit.

VeeS § 36 lg 1 p 5 alusel on kaitset vajav ala elupaiga või liigi kaitseks looduskaitsealuse alusel määratud ala, kus vee seisundi säilitamine või parandamine on selle elupaiga või liigi kaitseks oluline, sealhulgas lõheliste ja karpkalaliste elukeskkonnaks olev veekogu. VeeS § 36 lg 2 alusel kehtivad kaitset vajaval alal veeseaduse § 32 ja 34 sätestatud eesmärkidega võrreldes rangemad kvaliteedinõuded või seal piiratakse tegevust VeeS kohaselt.

Natura 2000 võrgustiku ala kaitse-eesmärgid

KeHJS § 29 lg 1 p 1 kohaselt, kui hinnatakse mõju Natura 2000 võrgustiku alale, peab keskkonnamõju hindamisel eelkõige arvestama ala kaitse eesmärki ja ala terviklikkust. KeHJS § 29 lg 2 kohaselt võib tegevusloa anda, kui seda lubab Natura 2000 võrgustiku ala kaitsekord ning otsustaja on veendunud, et kavandatav tegevus ei mõjuta ebasoodsalt selle Natura 2000 võrgustiku ala terviklikkust ega kaitse eesmärki.

3.4.1.3 Leevendavad meetmed ja nende tõhusus

Sõltuvalt kindlakstehtud mõju suurusest võib olla võimalik kehtestada teatavad leevendusmeetmed, mis hoiavad negatiivse mõju ära või vähendavad seda sellisele tasemele, kus see enam ei kahjusta ala terviklikkust.

Leevendava meetmena on kaalutud kalapääsu rajamist. Varasemate keskkonnamõjude hindamiste käigus on kaalutud erinevaid kalapääsu lahendeid, mis võimaldaksid jätkata elektri tootmisega ning täita veeseadusest tulenevat nõuet tagada kaladele läbipääs paisust üles- ja allavoolu: kamberkalapääs, möödaviik-kalapääs, kalalift, kruvikalapääs. Kõigi nende alternatiivide realiseerimise otstarbekus on seatud kahtluse alla erinevatel põhjustel, sh vähene toimivus ning paisutuse jätkumisel Saesaare paisjärv, kui osaline rändetõke ja oluline Ahja jõe biotoobilise vaesumise põhjustaja. Ekspert Tauno Jürgenstein on märkinud KSH eksperthinnangus²⁹, et *„Kuivõrd Ahja jõe ökoloogilise seisundi parandamise seiskohalt on toimiv kalapääs vaid pool lahendust, pealegi selline pool, millele ettenähtavas tulevikus pole võimalik lisada terviku tagamiseks teist poolt, jääb endiselt parimaks lahenduseks paisu likvideerimise alternatiiv“.*

²⁹ Kruvikalapääs ja selle kasutatavus Saesaare paisul 2017 (Töövõtuleping nr 14-09-17-EH).

Keskkonnaamet selgitab, et VeeS § 174 lg 3 kohustab paisu omanikku tagama kalade läbipääsu nii paisust üles- kui ka allavoolu. Kalade läbipääsu tagamine VeeS mõistes ei tähenda üksnes kalapääsu rajamist vaid teatud juhtudel ka paisutuse likvideerimist.

3.4.1.4 Järeldused

Häid ja efektiivseid leevendavaid meetmeid taotletava tegevuse negatiivsete mõjude vältimiseks ei ole.

Varem toimunud mitmete alternatiivide sõelumisel ning analüüsil on ainukeseks reaalseks kehtivale keskkonnaõigusele vastavaks lahenduseks jäänud alternatiiv - avada Saesaare pais kaladele ja loobuda elektritootmisest Saesaare paisul.

4. Keskkonnaloa andmata jätmise otsuse eelnõu avalikustamine ning menetlusosaliste teavitamine

HMS § 40 lg 1 kohaselt peab enne haldusakti andmist haldusorgan andma võimaluse esitada kirjalikus, suulises või muus sobivas vormis haldusakti kohta oma arvamuse ja vastuväited. HMS § 49 lg 2 kohaselt ei või tähtaeg ettepanekute ja vastuväidete esitamiseks olla lühem kui kaks nädalat väljapaneku algusest arvates.

Keskkonnaamet teavitas eelnõu ja keskkonnaloa andmata jätmise eelnõu valmimisest xx.xx.2022 ametlikus väljaandes Ametlikud Teadaanded ning edastas xx.xx.2022 kirjaga nr xx eelnõu ettevõttele ja menetlusosalistele tutvumiseks ja arvamuse/vastuväidete esitamiseks tähtajaga kuni xx.xx.2022 (HMS § 40 lg 1 ja § 49 lg 2).

5. Kokkuvõte

Keskkonnaamet on seisukohal, et ettevõtte taotlus on perspektiivitu ning veeloa andmisest Ahja jõe paisutamiseks ja hüdroenergia kasutamiseks Saesaare paisul tuleb keelduda, sest:

- 1) Puuduvad VeeS § 190 lg 4 maaomanike nõusolekud ning ei esine ülekaalukat avalikku huvi VeeS § 192 lg 2 mõistes (vt p 3.2.1)
- 2) Kavandatava tegevusega ohustatakse Natura 2000 võrgustiku ala kaitse-eesmärkide saavutamist – ala terviklikkuse taastamist ning kaitsealuste liikide elupaiku, nimetatud olulist negatiivse keskkonnamõjuga tegevust on võimalik vältida, sest huvi veeloa andmiseks paisutamiseks ja hüdroenergia kasutamiseks pole ülekaalukas ning tegevusele on olemas alternatiive (LKS § 32 lg 2, KeHJS § 29 lg 2-3, VeeS § 192 lg 1 ja KeÜS § 52 lg 1 p 6 alusel; vt p 3.2.4).

3) Kavandatav tegevus seab ohtu veekaitse eesmärkide saavutamise (VeeS § 192 lg 3 p 8 alusel; vt p 3.3)

6. Paisutuse likvideerimine

Paisutamine on tegevus, millega tõstetakse vooluveekogusse ehitatud ehitisega (paisuga) vooluveekogu looduslikku veetaset rohkem kui 0,3 meetrit. Pais on vesiehitis, mille eesmärk on veevoolu tõkestada või selle taha vett paisutada. VeeS § 175 lg 4 alusel, kui veeloa andja keeldub loa andmisest, peab paisu omanik või valdaja paisutuse likvideerima.

VeeS § 196 lg 2 p 9 ja § 197 lg 1 alusel tuleb paisutuse likvideerimiseks või veekogu veetaseme alandamiseks tasemeni, milleks veeluba ei ole enam vaja, esitada taotlus veekeskkonnariskiga tegevuse registreerimiseks vähemalt üks kuu enne selle tegevusega alustamist (edaspidi *registreering*). Riigimetsa Majandamise Keskus esitas 09.02.2015 kirjaga nr 3-1.1/19 (registreeritud Keskkonnaameti dokumendihaldussüsteemis 09.02.2015 nr PVV 6-5/14/9812-20) Saesaare paisutuse likvideerimise teatise, mille menetlus on võimalik jätkata peale käesoleva veeloa taotluse menetluse lõppu.

Registreeringu taotluse menetluse raames hindab Keskkonnaamet paisutuse likvideerimisega seonduvat mõju ning kaasab puudutatud isikuid, et jõuda kokkuleppeni, millisel viisil ja millistel tingimustel võiks toimuda paisutuse likvideerimine.

7. Ärakuulamine

VAIDLUSTAMINE

Otsust on võimalik vaidlustada 30 päeva jooksul teatavaks tegemisest, esitades vaide haldusakti andjale haldusmenetluse seaduses sätestatud korras või kaebuse halduskohtule halduskohtumenetluse seadustikus sätestatud korras.